

Tekmeria

Vol 9 (2008)

γεγενῆσθαι. μνηύεται οὖν ἀπὸ μετοίκων τέ τινων καὶ ἀκο-
 λούθων περὶ μὲν τῶν Ἑρμῶν οὐδέν, ἄλλων δὲ ἀγαλμάτων
 περικοπαί τινας πρότερον ὑπὸ νεωτέρων μετὰ παιδιᾶς καὶ
 οἴνου γεγενησθαι. KENTRON EΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ • ΕΘΝΙΚΟΝ ΙΔΡΥΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ
 CENTRE DE RECHERCHE DE L'ANTIQUITÉ GRECQUE ET ROMAINE
 FONDATION NATIONALE DE LA RECHERCHE SCIENTIFIQUE
 οἰκλαῖς ἐφ' ὕβρει· ὧν καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην ἐπητιώοντο. καὶ
 αὐτὰ ὑπολαμβάνοντες οἱ μάλιστα τῷ Ἀλκιβιάδῃ ἀχθόμενοι
 ἐμποδῶν ὄντι σφίσι μὴ αὐτοῖς τοῦ δήμου βεβαίως προσεσθάναι,
 καὶ νομίσαντες, εἰ αὐτὸν ἐξελάσειαν, πρῶτοι ἂν εἶναι, ἐμεγά-
 λυνον καὶ ἐβόαον ἐπὶ δῆμον ἀταλύσει τά τε μυστικὰ καὶ
 ἢ τῶν Ἑρμῶν **Τεκμήρια** εἴη αὐτῶν ὅτι οὐ
 μετ' ἐκείνου ἐπράχθη, ἐπιλέγοντες τεκμήρια τὴν ἄλλην αὐτοῦ
 ἐς τὰ ἐπιτηδεύματα οὐ δημοτικὴν παρανομίαν. ὁ δ' ἔν τε
 τῷ παρόντι ΣΥΜΒΟΛΕΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΥ
 ΚΟΣΜΟΥ • CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE GREEK
 AND ROMAN WORLD • CONTRIBUTION À L'HISTOIRE DU
 MONDE GREC ET ROMAIN • BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE
 DER GRIECHISCHEN UND RÖMISCHEN WELT καὶ ἐτοιμὸς ἦν
 πρὶν ἐκπλεῖν ΑΘΗΝΑ 2008
 DIFFUSION DE BOCCARD - 11, RUE DE MÉDICIS, 75006 PARIS ἀσμένους ἦν (ἤδη
 γὰρ καὶ τὰ τῆς παρὰ τὸν Ἑρμῆν ἐπιτηδεύματα), καὶ εἰ μὲν τούτων
 τι εἴργαστο, δίκην δοῦναι, εἰ δ' ἀπολυθείη, ἄρχει. καὶ
 ἐπεμαρτύρητο μὴ ἀπόντος περὶ αὐτοῦ διαβολὴς ἀποδέχεσθαι,
 ἀλλ' ἤδη ἀποκτείνειν, εἰ δ' αὖτις, καὶ ὅτι σωφρονέστερον εἴη
 μὴ μετὰ τοιαύτης αἰτίας, πρὶν διαγνώσι, πέμπειν αὐτὸν ἐπὶ
 τοσοῦτ' ἄποστον στρατεύματι. οἱ δ' ἔχθροὶ δεδιότες τό τε στρατεύμα
 μὴ εὖνον ἔχρη, ἦν ἤδη ἀγωνίζηται, ὅ τε δῆμος μὴ μαλα-
 κίζηται θεραπέων ὅτι δι' ἐκείνον οἱ τ' Ἀργεῖοι ξυνεστράτευον
 καὶ τῶν Μαντινέων τινές, ἀπέτρεπον καὶ ἀπέσπευδον, ἄλλους
 ῥήτορας ἐνιέντες οἱ ἔλεγον, μὲν πλεῖν αὐτὸν καὶ μὴ
 κατασχεῖν τὴν ἀναγωγὴν, ἐλθόντα δὲ κρίνεσθαι ἐν ἡμέραις
 ῥηταῖς, βουλόμενοι ἐκ μείζονος διαβολῆς, ἦν ἐμελλον βῆρον
 αὐτοῦ ἀπόντος ποριεῖν, μετάπεμπτον κομισθέντα αὐτὸν ἀγω-
 νίσασθαι. καὶ ἔδοξε πλεῖν τὸν Ἀλκιβιάδην.
 Μετὰ δὲ ταῦτα θέρους μεσοῦντος ἤδη ἡ ἀναγωγὴ ἐγγίγνεται

Συμβολή στη μελέτη της αρχιτεκτονικής μορφής των επιτύμβιων στηλών και της προσωπογραφίας της Πέλλας

M. ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ

doi: [10.12681/tekmeria.217](https://doi.org/10.12681/tekmeria.217)

To cite this article:

ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ Μ. (2008). Συμβολή στη μελέτη της αρχιτεκτονικής μορφής των επιτύμβιων στηλών και της προσωπογραφίας της Πέλλας. *Tekmeria*, 9, 119–168. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.217>

Συμβολή στη μελέτη της αρχιτεκτονικής μορφής των επιτύμβιων στηλών και της προσωπογραφίας της Πέλλας

Αντικείμενο της μελέτης αυτής αποτελεί η παρουσίαση 16 νέων επιτύμβιων στηλών της Πέλλας, η εξέταση των οποίων διευρύνει τις γνώσεις μας για τη μορφή των επιτάφιων σημάτων στα νεκροταφεία της πρωτεύουσας των αρχαίων Μακεδόνων, ταυτόχρονα όμως φέρνει στο φως νέα ανθρωπωνύμια και προσφέρει συμπληρωματικά στοιχεία για τη συχνότητα της παρουσίας των ως σήμερα γνωστών από δημοσιευμένες επιγραφές.*

Αν και από τις 16 επιτύμβιες στήλες, που εξετάζονται στη μελέτη αυτή, οι μισές είναι μόνο μαρμάρινες, στο σύνολο των δημοσιευμένων ως σήμερα επιτύμβιων στηλών της Πέλλας οι μαρμάρινες στήλες είναι σχεδόν διπλάσιες από τις λίθινες. Αυτό, αν δεν είναι συμπτωματικό, επιβεβαιώνει την ύπαρξη μαρμάρου στην περιοχή της Πέλλας, αλλά και την ευρύτατη χρήση και επεξεργασία του όχι μόνον περιστασιακά από μεμονωμένους τεχνίτες, αλλά πιθανότατα και από τοπικά εργαστήρια, που αναλάμβαναν τις παραγγελίες μιας εύπορης πολυπληθούς κοινωνικής ομάδας, οι δραστηριότητες της οποίας απηχούν την οικονομική ευμάρεια της πόλης τόσο πριν, όσο και μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση.¹

Η αρχιτεκτονική μορφή των επιτύμβιων στηλών της Πέλλας, όπως παρουσιάζεται εδώ, αλλά και στις ως σήμερα δημοσιεύσεις τους, χαρακτηρίζεται από μια ποικιλομορφία ανάλογη με αυτήν των γνωστών επιτύμβιων μνημείων του ελληνικού χώρου, χωρίς να διαπιστώνεται συσχετισμός μορφής και εποχής κατασκευής. Οι επιτύμβιες στήλες της Πέλλας, που καταλήγουν στο πάνω μέ-

---

* Ευχαριστώ τον κ. Ά. Ματθαίου για τις χρήσιμες παρατηρήσεις του σε ορισμένα ανθρωπωνύμια.

1. Για την ύπαρξη μαρμάρου στην περιοχή της Πέλλας, τα χαρακτηριστικά στοιχεία του μαρμάρου των γλυπτών και τα τοπικά εργαστήρια βλ. Ακαμάτη 1998, 257 και υποσ. 6, 263 κ.ε. Ακαμάτη 2001, 348 κ.ε.

ρος σε αέτωμα, είναι πολύ περισσότερες από αυτές που έχουν οριζόντια την πάνω επιφάνεια. Εδώ ωστόσο πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ανάμεσα στις στήλες με επίστεψη που χαρακτηρίζεται οριζόντια υπάρχουν αρκετές που έφεραν πάνω τους και άλλο αρχιτεκτονικό μέλος, π.χ. αέτωμα ή ανθέμιο, που δε διασώζεται.² Το αέτωμα της επίστεψης είναι συνήθως ελεύθερο και διαμορφώνεται με ανάγλυφες ταινίες άνισου πλάτους και σχηματοποιημένα ακρωτήρια. Κάτω από την ταινία του οριζόντιου γείσου, που είναι συνήθως πλατύτερη, υπάρχει κυρτό κυμάτιο, που μερικές φορές συνεχίζεται και στις πλάγιες όψεις. Η παρουσία εκτός των ακρωτηρίων και σχηματοποιημένων ακροκεράμων στα επαέτια γείσα δεν είναι συχνή,³ ενώ μόνο στο ένα τρίτο περίπου των γνωστών επιτύμβιων στηλών με αετωματική επίστεψη το αέτωμα είναι εγγεγραμμένο σε ορθογώνια πλάκα και προβάλλει ανάγλυφα.⁴

Η οριζόντια επίστεψη διαμορφώνεται τις περισσότερες φορές με κυρτό κυμάτιο και ταινία, που συνεχίζονται και στις πλάγιες όψεις ή σπανιότερα με απλή ταινία. Τέσσερα μόνον παραδείγματα στηλών με ανθεωτή επίστεψη⁵ και ένα με ανθεωτό κεντρικό ακρωτήριο διασώζονται.⁶ Ωστόσο μπορεί η διακόσμηση αυτή να μην ήταν τόσο σπάνια, καθώς, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, στην πάνω πλευρά αρκετών στηλών με επίστεψη που χαρακτηρίζεται οριζόντια, υπάρχουν τα σημεία προσαρμογής πρόσθετων μελών, που σήμερα λείπουν.⁷ Λιγότερες είναι οι επιτύμβιες στήλες με μορφή πεσσού και ακόμα λιγότερες με μορφή ναΐσκου, με απλοποιημένα αρχιτεκτονικά στοιχεία. Οι στήλες-ναΐσκοι έφεραν ανάγλυφες παραστάσεις⁸ ή είχαν ζωγραφική διακόσμηση, που συνήθως δεν διασώζεται.⁹ Οι γνωστές ως σήμερα επιτύμβιες στήλες της Πέλλας με ανάγλυφη διακόσμηση, που καταλαμβάνει όλη την μπροστινή επιφάνεια ή περιορίζεται σε πίνακα στο πάνω μέρος του κορμού,

2. Για πρόσθετες αετωματικές ή ανθεωτές επιστέψεις, Χρυσοστόμου 2001, 186 και υποσ. 77, 188. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Επιτύμβιες επιγραφές από την Πέλλα», *AAA* 10.2 (1977) 265. Petsas 1978, 69.

3. Βλ. στήλη αρ. 13.

4. Βλ. και Ακαμάτη 1988, 55 κ.ε., 60 κ.ε.

5. Βλ. στήλη αρ. 16 και Χρυσοστόμου 1998, 369 κ.ε., ο ίδιος, *ΑΔ* 50 (1995) Β2, Χρον. 581. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74, αρ. 37, πίν. 18, 19.

6. Χρυσοστόμου 1998, 365 κ.ε.

7. Βλ. υποσ. 2.

8. Ακαμάτη 1998, 264 κ.ε. Ακαμάτη, 2001, 341 κ.ε., 348 κ.ε.

9. Ακαμάτη 1988, 55 κ.ε., 60 κ.ε. Βλ. Χρυσοστόμου 2001, 192 κ.ε., για ζωγραφική παράσταση σε βάθυσμα στήλης με οριζόντια επίστεψη.

είναι σχετικά περιορισμένες.¹⁰ Αυτό, αν δεν είναι συμπτωματικό, πιθανότατα οφείλεται στο μικρότερο κόστος και χρόνο επεξεργασίας των στηλών που είχαν χαραγμένα μόνον τα στοιχεία του νεκρού. Λίγα είναι και τα παραδείγματα στηλών με διακόσμηση ανάγλυφων ροδάκων στην κύρια όψη με τις επιγραφές, πάνω ή κάτω από αυτούς¹¹ και μόνο μια περίπτωση υπάρχει ενεπίγραφου επιτύμβιου βωμού.¹²

Κοινή είναι η διακόσμηση των στηλών με ταινίες κόκκινου χρώματος, ανάλογες των πραγματικών ταινιών, που περιέβαλλαν τον κορμό της στήλης και δένονταν στην κύρια όψη αφήνοντας να προβάλλουν κυματιστά οι ελεύθερες άκρες τους. Ο συνδυασμός ζωγραφικής επάνω και ανάγλυφης σε πίνακα παράστασης κάτω δεν είναι συνηθισμένος.¹³ Αντίθετα, ιδιαίτερα διαδομένη είναι η διακόσμηση των ταινιών και κυρίως των κυρτών κυματιών των επιστέψεων με ιωνικό κυμάτιο με τη χρήση γαλάζιου και κόκκινου χρώματος, ενώ κόκκινο χρώμα διασώζεται και στα γράμματα αρκετών επιγραφών.¹⁴ Σε πολύ λίγες περιπτώσεις διασώζονται υπολείμματα της χρωματικής διακόσμησης των τυμπάνων των αετωμάτων και των ακρωτηρίων.¹⁵ Τέλος, πρέπει να σημειωθεί η επαναχρησιμοποίηση πολλών στηλών, που αποδεικνύεται όχι μόνον από τη χάραξη επιγραφών σε διαφορετικές χρονικές φάσεις, αλλά και την επεξεργασία που έχει δεχθεί η πίσω επιφάνεια αρκετών στηλών, για να ξαναχρησιμο-

10. Ακαμάτη 1998, 257 κ.ε. Ακαμάτη, 2001, 341 κ.ε. Γ. Ακαμάτης, «Ζάνθος Δημητρίου καὶ Ἄμαδικας υἱός», *Ἀμυγός*, τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Μ. Ανδρόνικο (Θεσσαλονίκη 1987) 13 κ.ε. Petsas 1978, 68, 78 κ.ε. Χρυσστόμου 1998, 369 κ.ε. Χρυσστόμου 2001, 172 κ.ε., 175 κ.ε. Ανάγλυφη παράσταση σε πίνακα έφερε και η αποσπασματική λίθινη στήλη αρ. ΒΕΠ 2005. 1 (παράδοση Αθ. Χατζόπουλου, πίν. 69) των ελληνοιστικών χρόνων (σωζ. ύψους 0,47 μ., πλάτους 0,30, πάχους 0,10 μ.). Παρά τις πολλές αποκρούσεις, διακρίνονται στη λεία επιφάνεια του μαρμάρου της κύριας όψης τα σημάδια επεξεργασίας με ράσπα, όπως και οι χαραξείς-οδηγοί της λάξευσης των ανάγλυφων μορφών σε αβαθή πίνακα (μήκους 0,15 μ., ύψους 0,125 μ.). Διακρίνεται το πίσω πόδι κλισμού και το άκρο πόδι γυναικείας μορφής με ιμάτιο, που πατά σε υποπόδιο. Η φθορά του αναγλύφου δεν επιτρέπει ακριβή χρονολόγηση.

Η μελέτη δυο, ακόμα, ανάγλυφων επιτύμβιων στηλών και ενός ενεπίγραφου βωμού, που βρέθηκαν στην ανασκαφή μεγάλου λαξευτού θαλαμωτού τάφου το 2005, εντάσσεται στη δημοσίευση του ταφικού μνημείου.

11. Βλ. στήλες αρ. 6, 9, 16. Επίσης, Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74, αρ. 37, πίν. 18, 19.

12. Βλ. υποσ. 10.

13. Ακαμάτη 2001, 341 κ.ε., 348.

14. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΑΑ* 10.2 (1977) 263.

15. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Εθνικά ονόματα σε επιγραφές της Πέλλας», τιμητικός τόμος στο Γ. Τουράτσογλου, (τυπ.) Χρυσστόμου 2001, 179, 185.

ποιηθεί.¹⁶ Τέλος, πρέπει να σημειωθεί η μείωση του πλάτους του συνόλου σχεδόν των στήλων στο πάνω τμήμα τους.

Α. Στήλες με οριζόντια επίστεψη¹⁷

1. ΒΕΠ Αρ. 2000. 41. Εικ. 1-2.

Περιοχή εύρεσης: Ανατολικό νεκροταφείο Πέλλας

Διαστάσεις: Ύψος 0,80 μ., πλάτος 0,39 μ. κάτω, 0,33 μ. επάνω, πάχος 0,09 μ. κάτω, 0,075 μ. επάνω.

Λίθινη ακέραια επιτύμβια στήλη με μικρές αποκρούσεις. Η μπροστινή επιφάνεια είναι δουλεμένη με λεπτό βελόνι και ράσπα, οι πλάγιες με λεπτό βελόνι, ενώ η πίσω, όπως και το κάτω τμήμα της στήλης, που θα εισχωρούσε στον τόρμο της πλίνθου, είναι αδρά δουλεμένα. Η επίστεψη (ύψους 0,05 μ., πλάτους 0,37 μ.) διαμορφώνεται με κυρτό κυμάτιο και ταινία, που συνεχίζονται και στις πλάγιες όψεις.¹⁸ Στην ταινία διακρίνεται επιμήκης απόκρουση, που έγινε για την διαγραφή πιθανότατα επιγραφής, που θα υπήρχε στο σημείο αυτό σε παλαιότερη χρήση της στήλης.¹⁹ Στην επάνω, ελαφρά υπερυψωμένη και δουλεμένη με βελόνι επιφάνεια της στήλης υπάρχει πρόχειρο λάξευμα σε όλο το πλάτος της επίστεψης, που πρέπει να σχετίζεται με ένα λίθινο μέλος της, που θα ήταν τοποθετημένο εκεί.²⁰

Σε απόσταση 0,035 μ. από την επίστεψη υπάρχει τριστιχη επιγραφή με όχι ιδιαίτερα επιμελημένα γράμματα, με ακρέμονες. Το ύψος τους κυμαίνεται από 0,01 μ. (Δ) ως 0,034 μ. (Θ).

16. Βλ. στήλες αρ. 4, 5, 9, 13. Επίσης, Petsas 1978, 73 κ.ε. Χρυσοστόμου 2001, 182 κ.ε. Χρυσοστόμου 1998, 369 κ.ε.

17. Βλ. σ. 120 και υποσ. 2.

18. Για την επίστεψη της στήλης, Σ. Ι. Χαριτωνίδης, *Μνημειακή διαμόρφωση τῶν ἐπιγραφῶν*, (Θεσσαλονίκη 1956) 32 κ.ε., 49 κ.ε., πίν. 7, εικ. 17. H. Hiller, *Ionische Grabreliefs der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts v. Chr.*, (Tübingen 1975) 36 κ.ε., πίν. 4.1. Σαατσόγλου 1984, 222 κ.ε., πίν. 66. Couilloud 1974, 182, αρ. 373, πίν. 71, 184, αρ. 379, πίν. 73 κ.ά.

19. Βλ. Σαατσόγλου 1984, 112 κ.ε., αρ. 10, πίν. 23, 24.

20. Chr. Clairmont, *Gravestone and Epigram*, (Mainz on Rhine 1970) 149, αρ. 74, πίν. 30. P. Cabanes, *Corpus des inscriptions grecques d' Illyrie méridionale et d' Epire*, I, («Etudes Epigraphiques» 2, 1995) 71, αρ. 7, πίν. 7. J. Cl. Decourt, *Inscriptions de Thessalie I. Les cités de la vallée de l'Enipeus*, («Etudes Epigraphiques» 3, 1995) 106, αρ. 89, πίν. XI, εικ. 63. Σαατσόγλου 1984, 112 κ.ε., αρ. 10, πίν. 23, 24. Χρυσοστόμου 1998, 369 κ.ε., 387, εικ. 8.

Εικ. 1. Η στήλη της Ἡδίστης.

Εικ. 2. Η επιγραφή.

Β' μισό 4ου αι. π.Χ. και μάλλον στο τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π. Χ.²¹

Ἡδίστη
Ἄγαθωνος
μήτηρ.

² Τὸ Γ έχει χαραχθεί πάνω σε προϋπάρχον Η.

Για το όνομα Ἡδίστη σε άλλες επιγραφές της Πέλλας βλ. Petsas 1978, 72 κ.ε. (Ἀδίστη). Γενικότερα για τα ονόματα Ἡδιστος και Ἡδίστη στη Μακεδονία, I. Russu, «Macedonica» *Ephemeris Dacoromana* VIII (1938) 187. Μ. Δήμιτσας, *Ἡ Μακεδονία ἐν λίθοις φθεγγομένοις καὶ μνημείοις σωζομένοις*, (Θεσσαλονίκη 1988, ανατ. ΙΜΧΑ), 1, 495, αρ. 492 (Ἡδιστος). Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM*, 58 κ.ε., ΕΛ47 (Ἀδίστας). Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 254, αρ. 198 (Ἀδίστα). Hatzopoulos-Loukopolou 1989, 44, υποσ. 3 (Ἡδίστη). Εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 201, II, 202, IIIA, 192, IIIB, 180.

Για το κοινό ελληνικό όνομα Ἄγαθων στη Μακεδονία βλ. J. Kalléris, *Les anciens Macédoniens*, (Athènes 1954), I, 291, υποσ. 9, II, 369, υποσ. 4, 436. Russu, ό.π., 163. Σαατσόγλου 1984, 269. Tataki 1988, 82 κ.ε., 312, 372, 381 και υποσημ. 327, 408, 415 και υποσ. 22. Hatzopoulos-Loukopolou 1992, I, 110 κ.ε. (Κ 31), 1996, II, 211. Petsas κ.ά. 2000, 104, αρ. 33, 133, αρ. 69. Δ. Κανατσούλης, *Μακεδονική προσωπογραφία*, (Θεσσαλονίκη, 1955) 7, αρ. 5. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 95, αρ. 4, 250, αρ. 190, 258, αρ. 208, 317, αρ. 339, 342, αρ. 383. Δήμιτσας, ό.π., I, 168, αρ. 202. Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM*, 112, ΕΟΡ 116. Tataki 1998, 73, 76, 108, 169, 218. Σαατσόγλου 1984, 218, 269. Το όνομα Ἄγαθων μαρτυρείται ακόμα μια φορά στην Πέλλα στην αναφορά της παρουσίας του τραγικού ποιητή Ἄγαθωνος, την εποχή του Αρχελάου, Διαμαντούρου, Πέλλα, 68. Για το όνομα Ἄγαθων εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 4, II, 5, IIIA, 5, IIIB, 4 κ.ε.

2. ΒΕΠ Αρ. 2000. 42. Εικ. 3.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας.

Διαστάσεις: Ύψος 0,52 μ., πλάτος κάτω 0, 31μ, επάνω 0,29 μ., πάχος 0,075 μ.

21. Χρυσστόμου 2001, 185 κ.ε., πίν. 203, εικ. αρ. 7 (λίγο παλιότερη). Ακαμάτη 1988, 57 κ.ε., πίν. 3α (τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.). Επίσης, Α. Καλογεροπούλου, «Ἀπὸ τὸ ἱερό τοῦ Παγυράτου στὴν Ἀθήνα», *Πρακτικὰ τοῦ Ἡ' Διεθνoῦς Συνεδρίου Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς Ἐπιγραφικῆς, Β'* (Ἀθήνα 1987) 300 κ.ε., πίν. 28 (300/299 π.Χ.). Β. Πετράκος, *Οἱ ἐπιγραφές τοῦ Ὠρωποῦ*, (Ἀθήνα 1997) 27, αρ. 1, πίν. 1 (λίγο παλιότερη, πριν από το 335 π.Χ.).

Μαρμάρινη επιτύμβια στήλη. Σπασμένο το κάτω τμήμα της.

Στην καλά λειασμένη κύρια όψη διακρίνονται ίχνη από την επεξεργασία λεπτού βελονιού και ράσπας. Πυκνά ίχνη ράσπας υπάρχουν και στις πλάγιες όψεις, ενώ η πίσω είναι χονδροδουλεμένη.

Η επίστεψη (ύψους 0,055 μ., πλάτους 0,31 μ.), η πάνω επιφάνεια της οποίας είναι δουλεμένη με βελόνι και λειασμένη, διαμορφώνεται με κυρτό κυμάτιο και ταινία, που συνεχίζονται και στις πλάγιες όψεις.²²

Στην κύρια όψη διασώζονται ίχνη κόκκινου χρώματος από γραπτή πιθανότατα ταινία, που θα διακοσμούσε τον κορμό της στήλης.

Σε απόσταση 0,025 μ. από την επίστεψη υπάρχει επιγραφή ενός στίχου, με αβαθή γράμματα, ύψους 0,02 μ., με ελάχιστα διακρινόμενους ακρέμονες.

Μέσα ή γ' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.²³

Ἄδεα Μελιτάκου.

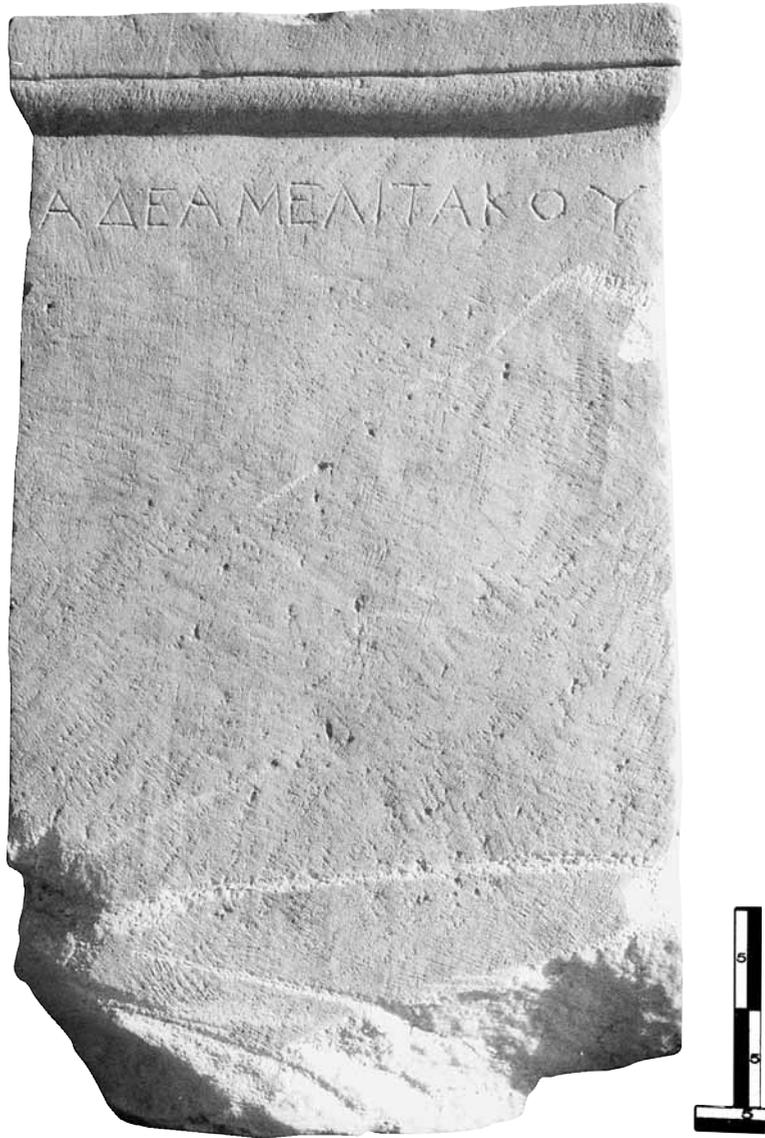
Για το κοινό όνομα Ἄδεα (και Ἄδεῖα) στη Μακεδονία, Russu, ό.π., 164. Kalléris, ό.π., I, 86, υποσ. 2, 291, υποσ. 3, 292, υποσ. 2, 293, υποσ.1, II, 492, υποσ. 2. Δήμιτσας, ό.π., II, 716, αρ. 897 (Ἄδεῖα). Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 348, αρ. 391. Tataki 1988, 312, 341, 344, 345, 416 υποσ. 27. Tataki 1998, 221, αρ. 23, 24 (Ἄδεα και Ἄδεῖα), 512. Tataki 1994, 29 αρ. 4, 5 (Ἄδηα). Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM*, 60, ΕΛ 49. Για το όνομα Ἄδεα εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 14, IIIA, 14, IIIB, 12.

Το όνομα Μελιτακος²⁴ δε μαρτυρείται, αν και είναι συνηθισμένα ονόματα με την ίδια ρίζα, Μελ-, βλ. Tataki 1988, 525 (Μελίτα, Μελίτεια, Μελίτη, Μελίτων). Petsas κ.ά. 2000, 136, αρ. 72 (Μελίτα, Μελίτων), 184, αρ. 132 (Μελίτα). Δήμιτσας, ό.π., II, 632, αρ. 759 (Μελιτώ). Ριζάκης- Τουράτσογλου, *EAM*, 61 κ.ε., ΤΥ 51 (Μελίτεια). Για ονόματα με τη ρίζα Μελ- εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 304, II, 304, IIIA 293 κ.ε., IIIB, 276.

22. Βλ. στήλη αρ. 1.

23. Ακαμάτη 1988, 54, πίν. 1γ (μέσα 4ου αι. π.Χ.). Χρυσοστόμου 2001, 190 κ.ε., εικ. 9 (γ' τέταρτο 4ου αι. π.Χ. ή λίγο πρωιμότερα), Χρυσοστόμου 1998, 366 κ.ε., εικ. 6 (γ' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.).

24. Ίσως πρέπει να τονιστεί στην προπαραλήγουσα, πρβλ. Μελιδωρος (*LGPN* III B, 275), Μελίφαντος (*LGPN* I, 304)· πιθανόν υποκοριστικό του Μελίτων. Δυσκολότερο φαίνεται, λόγω της κατάληξης (-ου) και της χρονολόγησης (4ος αι.), η μορφή του ονόματος να είναι Μελιτάκης (από αμάρτυρο επίθετο μελιτακής, -ους).

Εικ. 3. Η στήλη της 'Αδέας.

3. ΒΕΠ Αρ. 2000.43. Εικ. 4-5.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας.

Διαστάσεις: Ύψος 0,585 μ., πλάτος 0,30 μ. κάτω, 0,26 μ. επάνω, πάχος 0,075 μ.

Λίθινη επιτύμβια στήλη με αποκρούσεις. Στη μπροστινή και στις πλάγιες επιφάνειες διακρίνονται ίχνη από την επεξεργασία με λεπτό βελόνι και ράσπα. Η επίστεψη (ύψους 0,04 μ., πλάτους 0,285 μ.), η πάνω επιφάνεια της οποίας είναι δουλεμένη με λεπτό βελόνι, διαμορφώνεται με κυρτό κυμάτιο και ταινία, που συνεχίζονται και στις πλάγιες όψεις.²⁵

Σε απόσταση 0,025 μ. από την επίστεψη υπάρχει τριστιχη επιγραφή. Τα γράμματα έχουν ύψος 0,025-0,03 μ., τα Ο και Θ, μικρότερα των άλλων, 0,015-0,02 μ.

Α' μισό 3ου αι. π.Χ.²⁶

Ευπόλεμος

Τιμαίου

Θαυμακός.

Για το κοινό ελληνικό όνομα Ευπόλεμος στη Μακεδονία, Russu, ό.π., 186. Kalléris, I, ό.π., 291 κ.ε., υποσ. 9. Hatzopoulos 1996, I, 188, υποσ. 1, 384. Φ. Πέτσας, «Ὦναί ἐκ τῆς Ἡμαθίας», *AE* (1961) 26. Μ.Λιλιμπάκη-Ακαμάτη – Λ. Στεφανή, «Ὦναί ἐκ τῆς Ἡμαθίας II», *AE* 2003, 170, υποσ. 69. Για το όνομα εκτός Μακεδονίας, *LGNP* I, 182, II, 181, IIIA 172, IIIB, 163.

Το όνομα Τιμαίος, αν και είναι κοινό στον ελληνικό χώρο, δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα διαδομένο στη Μακεδονία. Για την αναφορά του σε επιγραφή των Φιλίππων βλ. Hatzopoulos 1996, I, 188, υποσ. 1. Εκτός Μακεδονίας, *LGNP* I, 436, II, 428 (Τιμαία), IIIA, 427, IIIB, 404 κ.ε.

Το εθνικό Θαυμακός δηλώνει την καταγωγή του Ευπολέμου από τους Θαυμακούς, πόλη της αρχαϊκής Φθιώτιδας στη νότια Θεσσαλία.²⁷ Επιβεβαιώνεται, έτσι, ακόμα μια φορά η ευρεία διακίνηση κατοίκων από τη Θεσσαλία στη

25. Για την επίστεψη βλ. στήλες αρ. 1, 2.

26. Ακαμάτη 1988, 59, πίν. 3γ (μέσα 3ου αι. π.Χ.). Χρυσοστόμου 2001, 172 κ.ε., εικ. 1 (μέσα 3ου αι. π.Χ.)

27. Fr. Stählin, *H archaia Θεσσαλία*, (μετάφρ. Γ. Παπασωτηρίου-Αν. Θανοπούλου, Θεσσαλονίκη 2002) 273 κ.ε., 275 κ.ε., 326.

Εικ. 4. Η στήλη του Εὐπολέμου.

Εικ. 5. Η επιγραφή.

Μακεδονία και οι στενές σχέσεις των δυο περιοχών, που έχει υποστηριχθεί αρκετές φορές ως σήμερα.²⁸

4. ΒΕ Αρ. 1977. 1138. Εικ. 6.

Τόπος εύρεσης: Βρέθηκε στην ανασκαφική έρευνα που διενεργήθηκε στην τάφρο διέλευσης σωλήνων υδροδότησης της Θεσσαλονίκης από τις πηγές της Αραβησσού.

Διαστάσεις: Ύψος 0,44 μ., πλάτος κάτω 0,295 μ., πάνω 0,30 μ., πάχος 0,08 μ.

Μαρμάρινη επιτύμβια στήλη ακέραιη με αποκρούσεις. Στην μπροστινή επιφάνεια, που είναι καλά λειασμένη, διακρίνονται ίχνη επεξεργασίας με λεπτό βελόνι. Η αδρότερη επεξεργασία του κάτω τμήματος υποδεικνύει το μέρος της στήλης που ήταν τοποθετημένο στον τόρμο της πλίνθου. Εντονότερα είναι τα ίχνη της επεξεργασίας με βελόνι και ράσπα στις πλάγιες όψεις. Οι ταινίες στο δεξιό τμήμα της πίσω επιφάνειας και το ημικυκλικό λάξευμα στο κάτω μέρος της μαρτυρούν πιθανότατα προσπάθειες επαναχρησιμοποίησης της στήλης, που δεν ολοκληρώθηκαν. Η οριζόντια επίστεψη (πλάτους 0,308 μ.) φέρει ταινία 0,05 μ., που συνεχίζεται και στις πλάγιες όψεις. Διακρίνεται ελάχιστα ταινία κόκκινου χρώματος, που διακοσμούσε τον κορμό της στήλης.²⁹

Σε απόσταση 0,02 μ. από την επίστεψη υπάρχει δίστιχη επιγραφή. Τα γράμματα χαραγμένα με επιμέλεια, με διακριτικούς ακρέμονες, έχουν ύψος 0,015- 0,02 μ. Στις χαραξίες διασώζεται κόκκινο χρώμα.

Β' μισό 2ου αι. μ.Χ.³⁰

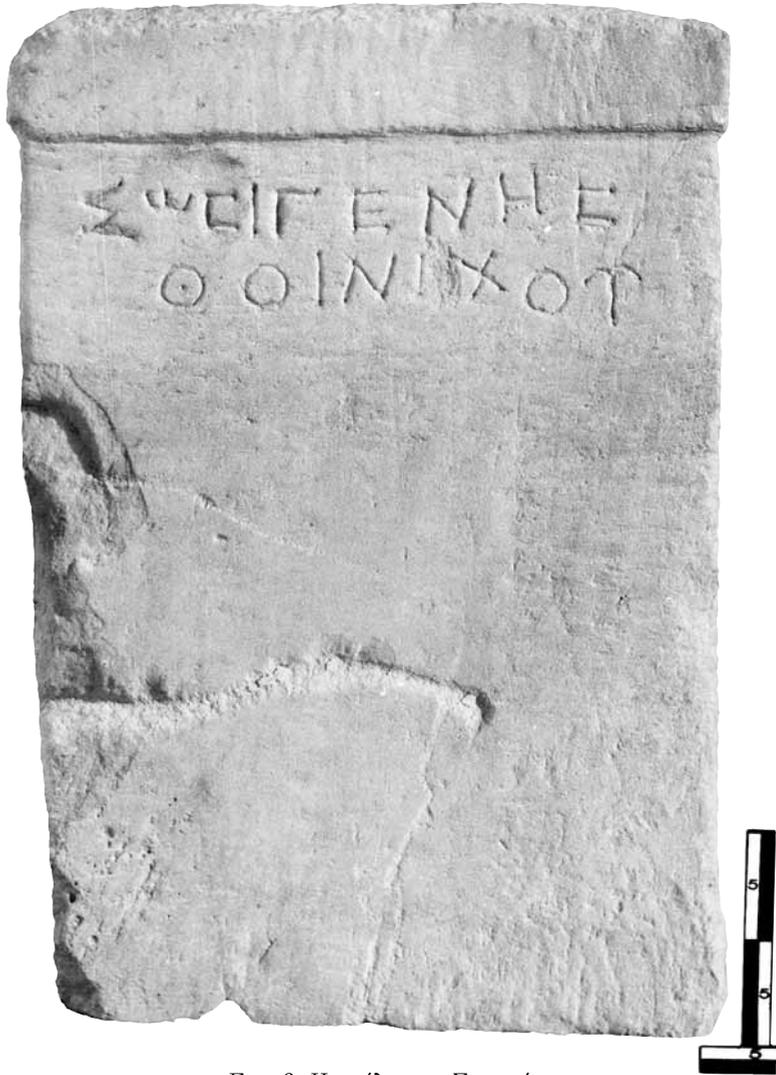
Σωσιγένης
Θοινίχου.

Για το κοινό ελληνικό όνομα Σωσιγένης στη Μακεδονία, Tataki 1988, 329,

28. M. Hatzopoulos, «Thessalie et Macédoine: Affinités et Convergences», *Θεσσαλία, Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας, 1975-1990, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου* (Λυών 1990, Αθήνα 1994) 249 κ.ε. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη – Στεφανή, *ΑΕ* 2003, 166, 174. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη ό.π. (υποσ. 15).

29. Για τη διακόσμηση του κορμού της στήλης με ταινία βλ. και Σαατσόγλου 1984, 192 κ.ε., αρ. 26, πίν. 50, 195 κ.ε., αρ. 27, πίν. 51. Βλ. και στήλη αρ. 2.

30. Ριζάκης-Τουράτσογλου, *ΕΑΜ*, 96, αρ. 98, πίν. 36 (2ος αι. μ.Χ.), 138, αρ. 149, πίν. 54 (β' μισό 2ου αι. μ.Χ.), 168, αρ. 186, πίν. 72-73 (192-193 μ. Χ.). Petsas κ.ά. 2000, 90, 290, αρ. 13 (173 μ.Χ.), 104, 299, αρ. 34 (192/3 μ.Χ.), με Σ και C. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *ΕΚΜ*, 263, 588, αρ. 217 (αρχές 3ου αι. μ.Χ.).

Εικ. 6. Η στήλη του Σωσιγένους.

351, 353, 377, 381. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 198, αρ. 112, 254, αρ. 200. Hatzopoulos 1996, II, 88, αρ. 68. Hatzopoulos-Loukopoulou 1996, II, 311. Για το όνομα Σωσιγένης εκτός Μακεδονίας, *LGPN I*, 421, II, 415, IIIA, 412, IIIB, 393.

Το όνομα Θοίνχος, υποκοριστικό πιθανόν του Θοίνων ή Θοῖνος, δε μαρτυρείται επιγραφικά. Για τα ονόματα Θοίνων, Θοῖνος, Θοίνιας, Θοίνιλος, Θοίνη, βλ. *LGPN I*, 225, II, 415, IIIA, 211, IIIB, 201. Για τα υποκοριστικά ονομάτων σε -ιχος, που εμφανίζονται στη Μακεδονία μετά την κλασική περίοδο και αντικαθιστούν τα υποκοριστικά σε -ισκος βλ. Α. Παναγιώτου, «Μερικές περιπτώσεις υποκορισμού σε επιγραφές της αρχαίας Μακεδονίας», *Μελέτες για την ελληνική γλώσσα*, Πρακτικά της 5ης ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, (Θεσσαλονίκη 1984) 11 κ.ε.

Στην κατηγορία των στηλών με οριζόντια επίστεψη περιλαμβάνεται και το πάνω τμήμα της λίθινης επιτύμβιας, πιθανότατα ενεπίγραφης, στήλης αρ. 1992. 11 (Πίν. 16-18), από την περιοχή του ανατολικού νεκροταφείου της Πέλλας. Τον κορμό της στήλης περιέβαλε ταινία κόκκινου χρώματος. Με το ίδιο χρώμα ήταν διακοσμημένα και το κοιλόκυρτο κυμάτιο της επίστεψης, όπως δείχνουν τα υπολείμματα που διασώζονται.³¹

Β. Στήλες με αετωματική επίστεψη

5. ΒΕΠ Αρ. 91. 313. Εικ. 7.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου

Διαστάσεις: Ύψος 0,48 μ., πλάτος 0,355 μ., πάχος 0,10 μ.

Λίθινη επιτύμβια στήλη σπασμένη στο κάτω δεξιό τμήμα και στην αετωματική επίστεψη. Η κύρια και οι πλάγιες όψεις είναι δουλεμένες με βελόνι και ράσπα, ενώ η πίσω με χονδρό βελόνι, εκτός από μια ταινία στη δεξιά πλευρά, που είναι καλύτερα επεξεργασμένη με λεπτό βελόνι, σε μια προσπάθεια πιθανότατα λάξευσης και της όψης αυτής σε δεύτερη χρήση, που δεν ολοκληρώθηκε. Η αετωματική επίστεψη (πλάτους 0,38 μ., σωζ. ύψους 0,485 μ.) διαμορφώνεται με ελαφρά ανάγλυφες ταινίες, από τις οποίες διασώζεται αυτή του οριζόντιου γείσου με κυμάτιο στην κάτω πλευρά και σχηματοποιημένα ακρωτήρια.³²

31. Παράδοση Ν. Κεχαγιά. Σωζ. ύψος 0,325 μ., πλάτος 0,375 μ., πάχος 0,28 μ. Η επίστεψη (ύψους 0,09 μ., πλάτους 0,42 μ.), διαμορφωμένη με κοιλόκυρτο κυμάτιο και ταινία, συνεχίζεται και στις πλάγιες όψεις.

32. Γενικά για επιτύμβιες στήλες με αετωματική επίστεψη, Χαριτωνίδης, ό.π., 40

Εικ. 7. Η στήλη του Δόλωνος.

Σε απόσταση 0,105 μ. από την επίστεψη υπάρχει δίστιχη επιγραφή, χαραγμένη πρόχειρα, όπως δείχνει και η έλλειψη συλλαβικού χωρισμού στη λέξη χρηστός, τα τρία τελευταία γράμματα της οποίας είναι πολύ αραιωμένα στο δεύτερο στίχο, σε μια προσπάθεια να εξασφαλισθεί κατά το δυνατόν η ομοιομορφία στο μήκος των στίχων. Δεν υπάρχουν ακρέμονες. Ύψος γραμμμάτων 0,03 μ.

Β' μισό 4ου αι. π.Χ.³³

Δόλων χρησ-
τός.

Το όνομα Δόλων δε μαρτυρείται επιγραφικά. Συναντιούνται οι τύποι Δόλος, βλ. *LGPN IIIA*, 133 και Δούλης. Βλ. και Tataki 1988, 402, υποσ. 435.

Το επίθετο χρηστός, -ή, συναντιέται συνήθως στην επίκληση «χρηστέ (-ή) χαῖρε» ιδιαίτερα στη Θεσσαλία, βλ. B. Helly, *Gonnoi, II, Les inscriptions*, (Amsterdam 1973) 280 (ευρετήριο για τη λέξη χρηστός). Για τη Μακεδονία, Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM*, 60 κ.ε. Στη Βέροια μαρτυρείται μια φορά, Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 350, αρ. 394 (χρηστή).

6. ΒΕΠ Αρ. 2003.1. Εικ. 8.

Τόπος εύρεσης: Αγρός Χατζηαντωνίου, ανατολικά του σύγχρονου οικισμού της Πέλλας.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 0,44 μ., σωζ. πλάτος 0,375 μ., πάχος 0,12 μ.

Το δεξιό τμήμα του κορμού μαρμάρινης επιτύμβιας στήλης με διακόσμηση εξάφυλλου ανάγλυφου ρόδακα στην καλά λειασμένη κύρια όψη. Στην πλάγια δεξιά επιφάνεια υπάρχουν πυκνά σημάδια επεξεργασίας με ράσπα, ενώ η επάνω και η πίσω είναι αδρά δουλεμένες, εκτός από μια επιμελέστερα δουλεμένη ταινία στην κάθετη αριστερή πλευρά.

Σε απόσταση 0,015 μ. επάνω από το ρόδακα διαμορφώνεται με επεξεργασία βελονιού μια εσοχή στην αρχή της επίστεψης, που θα έφερε πιθανόν ανθέμιο ή αέτωμα.

Κάτω από το ρόδακα, σε απόσταση 0,07 μ. από αυτόν, διασώζεται τμή-

κ.ε., 44 κ.ε. (4ος αι. π.Χ.), 57. (3ος αι. π.Χ.), 61 (2ος αι. κ.ε.). Για τη μορφή της στήλης, Clairmont, ό.π., 150, αρ. 75, πίν. 30 (μέσα 4ου αι. π.Χ.).

33. Χρυσοστόμου 2001, 179 κ.ε., 201, εικ. 4 (γ' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.). Χρυσοστόμου 1998, 367 κ.ε., 387, εικ. 7 (β' μισό 4ου αι. π.Χ.).

Εικ. 8. Η στήλη του Λαμίου.

μα τριςτιχης επιγραφής με γράμματα χαραγμένα με επιμέλεια, με διακριτούς αχρέμονες.

Ύψος γραμμάτων 0,03 μ., εκτός των Ο και Θ, που είναι μικρότερα των άλλων (ύψος 0,02 μ.).

Μέσα 4ου αι. π.Χ.³⁴

Λάμιος
Ἄγρων[ος]
Φε[ράϊος].

Τα ονόματα Λάμιος και Ἄγρων δε μαρτυρούνται επιγραφικά στη Μακεδονία. Εκτός Μακεδονίας, για τα ονόματα Λάμιος, Λαμίσκος, Λαμίσκα βλ. *LGN I*, 282, II, 279, IIIA, 267, IIIB, 254. Τη συμπλήρωση του πατρωνύμου στη γενική του ενικού αριθμού υποδεικνύει ο επαρκής χώρος μετά το Ν, για δύο

34. Ακαμάτη 1988, 54 κ.ε., πίν. 1γ (μέσα 4ου αι. π.Χ.). Χρυσοστόμου 2001, 185 κ.ε., πίν. 203, αρ. 7 (γ' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.)

τουλάχιστον γράμματα. Για το πατρώνυμο Ἄγρων βλ. *LGPN* I, 13, II, 8, IIIA, 13, IIIB, 11.³⁵ Στον τρίτο στίχο είναι δυνατόν να αναγραφόταν ένα ακόμα όνομα,³⁶ πιθανότερο όμως φαίνεται να υπήρχε το εθνικό του νεκρού, ίσως Φεραῖος.³⁷

7. ΒΕΠ Αρ. 2003.60. Εικ. 9.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας, παράδοση Α. Φλώρου.

Διαστάσεις: Ύψος 0,59 μ., πλάτος 0,335 μ. κάτω, 0,32 μ. επάνω, στην επίστεψη 0,34 μ., πάχος 0,10 μ.

Μαρμάρινη επιτύμβια στήλη με αποκρούσεις. Η κύρια και οι πλάγιες όψεις είναι πολύ καλά λειασμένες, η πίσω αδρά δουλεμένη με βελόνι, η πάνω με βελόνι και ράσπα, αλλά όχι λειασμένη. Στην αετωματική επίστεψη (ύψους 0,15 μ., πλάτους 0,34 μ.) διαμορφώνονται τρία σχηματοποιημένα ακρωτήρια και ταινίες στα γείσα διαμορφωμένες με χάραξη και κυρτό κυμάτιο, που συνεχίζεται και στις πλάγιες όψεις.

Σε απόσταση 0,015 μ. από την επίστεψη υπάρχει δίστιχη επιγραφή με προσεκτικά χαραγμένα γράμματα με διακριτικούς ακρέμονες, ύψους 0,025 μ., το Ο με μικρότερο ύψος, 0,015 μ.

Β' μισό 4ου αι. π.Χ.³⁸

Κλεοφαντίς
Πισιστράτου.

Το γυναικείο όνομα Κλεοφαντίς δε μαρτυρείται σε επιγραφές της Μακεδονίας. Εκτός Μακεδονίας υπάρχουν οι τύποι, για το αρσενικό Κλεόφαντος, Κλεοφανίδης, Κλεοφάνεις, για το θηλυκό, Κλεοφανίς, Κλεοφάντη, Κλεοφάνη, βλ. *LGPN* I, 263, II, 267, IIIA, 249.

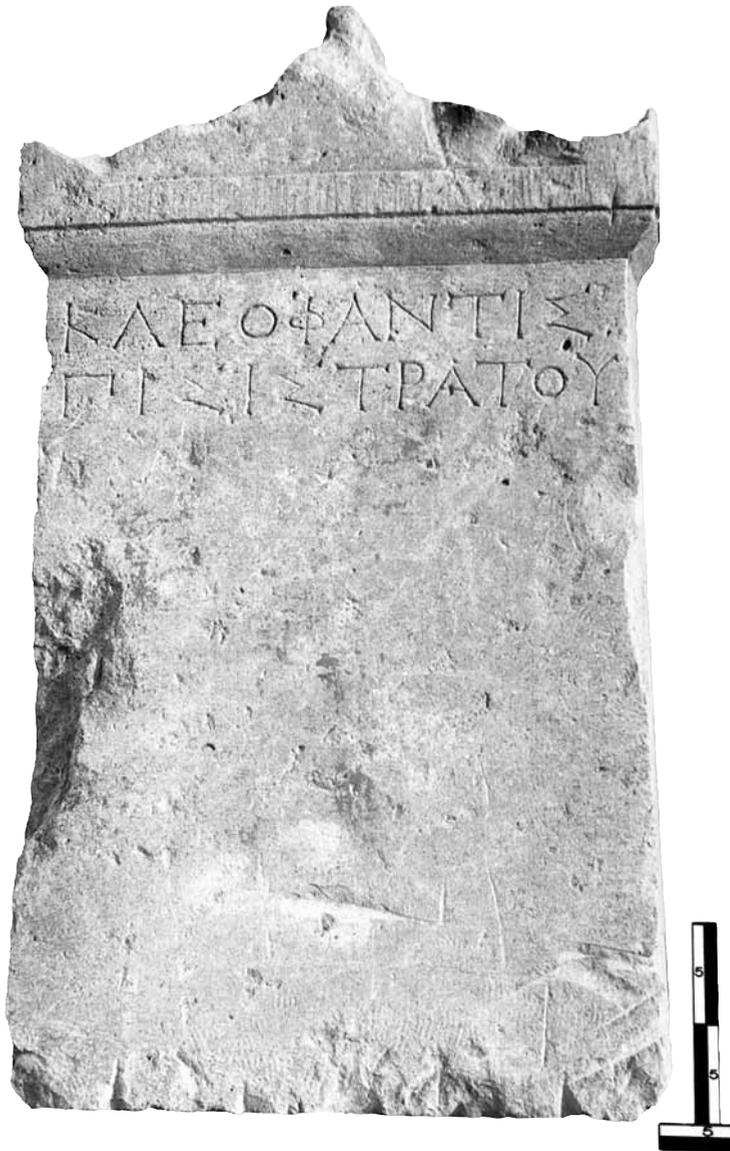
Για το κοινό ελληνικό όνομα Πεισίστρατος (και Πισίστρατος), που δε

35. Σε επιγραφές της Λευκόπετρας μαρτυρείται το θηλυκό Ἄγριόνη, Petsas κ.ά. 2000, 65.

36. Kalléris, ό.π., 365, υποσ. 12 (Φερεκράτης), 419, υποσ. 7 (Φερένικος).

37. Αν η συμπλήρωση του ονόματος είναι ορθή, επιβεβαιώνονται ακόμα μια φορά οι στενές σχέσεις Μακεδονίας και Θεσσαλίας, Hatzopoulos, *Θεσσαλία*, ό.π. (υποσ. 27), 249 κ.ε.

38. Χρυσοστόμου 1998, 367 κ.ε., 387, εικ. 7 (β' μισό 4ου αι. π.Χ.). Χρυσοστόμου 2001, 179 κ.ε., 201, εικ. 4 (γ' τέταρτο 4ου αι. π.Χ.).

Εικ. 9. Η στήλη της Κλεοφαντίδος.

μαρτυρείται, επίσης, στη Μακεδονία, βλ. *LGPN* I, 369 κ.ε., II, 366, IIIA, 359, IIIB, 342 κ.ε.

8. ΒΕΠ Αρ. 1990.14α. Εικ. 10.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου.

Σωζόμενο ύψος: 0,57 μ., πλάτος κάτω 0,26 μ., επάνω 0,245 μ., πάχος 0,055 μ., κάτω, 0,08 μ.

Λίθινη επιτύμβια στήλη με αποκρούσεις και σπασμένα τμήματα της αετωματικής επίστεψης. Η κύρια όψη έχει υποστεί επεξεργασία με λεπτό βελόνι και είναι καλά λειασμένη, ενώ οι πλάγιες έχουν δουλευτεί πυκνά με ράσπα και η πίσω με χονδρό βελόνι. Στο οριζόντιο γείσο του αετώματος σχηματίζεται κυρτό κυμάτιο, που συνεχίζεται και στις πλάγιες όψεις και ταινία τονισμένη με χάραξη. Σε απόσταση 0,017 μ. από την επίστεψη υπάρχει τετράστιχη επιγραφή. Τα γράμματα, ύψους 0,04 μ., χωρίς ακρέμονες, είναι χαραγμένα πολύ κοντά στις ακμές, όπως δείχνει και η έλλειψη συλλαβικού χωρισμού στο δεύτερο στίχο.

Α' μισό 3ου αι. π.Χ.³⁹

Στρατο-
νίκη Πύθ-
[ω]νος γυ-
νή.

Τα ονόματα Στρατονίκη και Στρατόνικος είναι πολύ διαδομένα στον ελληνικό χώρο, όπως και όλα τα σύνθετα με ένα συνθετικό τη λέξη νίκη. Για τη Μακεδονία, Russu, ό.π., 217. Kalléris, ό.π., I, 291 υποσ. 3, 9, II, 459, υποσ. 4. Δήμιτσας, ό.π., I, 149, αρ. 186, 466, αρ. 416, 571, αρ. 676. Κανατσούλης, ό.π., 149, αρ. 1318 (Στρατόνικος). Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM*, 168 κ.ε. OPE 186 (Στρατονείκη). Petsas κ.ά. 2000, 170, αρ. 112. St. Miller, *The Tomb of Lyson and Kallikles, A Painted Macedonian Tomb*, (Mainz am Rhein 1993) 88. Hatzopoulos-Loukouroulou 1996, II, 266, 267. Χρυσοστόμου 2001. Εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 414, II, 406, IIIA, 403 κ.ε., IIIB, 385.

Για το όνομα Πύθων⁴⁰ στη Μακεδονία βλ. Χρυσοστόμου 1998, 371 υποσ. 81. Δήμιτσας, ό.π., 107, αρ. 133. Tataki 1988, 259 κ.ε., 444, 463. Κανατσούλης,

39. Βλ. στήλη αρ. 3.

40. Επιγραφικά μαρτυρούνται και τα ονόματα Πίθων και Πείθων.

Εικ. 10. Η στήλη της Στρατονίκης.

ό.π., 136, αρ. 1240. Εκτός Μακεδονίας, Helly, *Gonnoi* II, ό.π., 43 κ.ε., αρ. 41. *LGPN* I, 395, II, 388, IIIA, 381, IIIB, 368.

9. ΒΕΠ Αρ. 1992.13. Εικ. 11.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας.

Παράδοση Γ. Φλώρου.

Διαστάσεις: Σωζόμενο ύψος 0,945 μ., πλάτος 0,43 μ. κάτω, 0,415 μ. επάνω, πάχος 0,14 μ.

Μαρμάρινη επιτύμβια στήλη με αποκρούσεις. Λείπει το κάτω τμήμα. Η αριστερή πλάγια όψη και το πίσω τμήμα της δεξιάς είναι δουλεμένα με ράσπα, ενώ το μπροστινό με βελόνι. Η πάνω επιφάνεια, καθώς και η πίσω, είναι αδρά επεξεργασμένες με χονδρό βελόνι. Κοντά στις κάθετες πλευρές της πίσω όψης υπάρχουν ταινίες, που μαρτυρούν πιθανόν την επαναχορησιμοποίηση της στήλης. Η κύρια όψη διακοσμείται με δυο ανάγλυφους οκτάφυλλους ρόδακες,⁴¹ ενώ η αετωματική επίστεψη (ύψους 0,20, πλάτους 0,47 μ.), διαμορφώνεται με ταινίες στα γείσα και σχηματοποιημένα ακρωτήρια. Κάτω από την ταινία του οριζόντιου γείσου διαμορφώνεται κυρτό κυμάτιο, που συνεχίζεται και στις πλάγιες όψεις.

Σε απόσταση 0,04 μ. από την επίστεψη υπάρχει δίστιχη επιγραφή με προσεκτικά χαραγμένα γράμματα χωρίς ακρέμονες. Ύψος γραμμάτων 0,03 μ. Τα Ο και Δ είναι μικρότερα, ύψους 0,02 μ.

Μέσα 3ου αι. π.Χ.⁴²

Λυσικράτης
Ἡρακλείδου.

Το κοινό ελληνικό όνομα Λυσικράτης, που σπάνια μαρτυρείται στις επιγραφές της Μακεδονίας, εμφανίζεται ακόμα μια φορά σε επιγραφή της Πέλλας του β' μισού του 4ου αι. π.Χ., Ακαμάτη 1988, 55, 56 και υποσ. 6. Για το όνομα αυτό εκτός Μακεδονίας βλ. *LGPN* I, 293, II, 291 κ.ε., IIIA, 283, IIIB, 266.

41. Για στήλες διακοσμημένες με το γνωστό στην Αττική μοτίβο των ροδάκων βλ. Clairmont, ό.π., 97, αρ. 26, πίν. 13, 136, αρ. 58, πίν. 26. Βλ. και Σαατσόγλου 1984, 198, αρ. 28, πίν. 52, 53. Για μεταγενέστερες στήλες βλ. Decourt («Etudes Epigraphiques» 3, 1995) 111 κ.ε., αρ. 94, πίν. XI, εικ. 69 (3ος αι. π.Χ., επιγραφή κάτω από το ρόδακα).

42. Ακαμάτη 1988, 59, πίν. 3γ (περίπου μέσα 3ου αι. π.Χ.).

Εικ. 11. Η στήλη του Λυσικράτους.

Αντίθετα το πατρώνυμο Ἡρακλείδης (και Ἡρακλίδης), παράγωγο του ονόματος του πλέον θαυμαστού ἥρωα του αρχαίου ελληνικού κόσμου, Ηρακλή, είναι πολύ διαδομένο τόσο στη Μακεδονία, όσο και στον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο. Για την Πέλλα βλ. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 77, αρ. 66, 143, αρ. 245, για την ίδια επιγραφή, Petsas 1978, 62. Δήμιτσας, *ό.π.*, I, 106, αρ. 128. Ακαμάτη, 1988, 54, 55 και υποσ. 2. Χρυσοστόμου 2001, 191. Χρυσοστόμου 1998, 373, 374 και υποσ. 96, 97. Για τη Μακεδονία γενικότερα, Russu, *ό.π.*, 188. Kalléris, *ό.π.*, 291 κ.ε., υποσ. 9, 580, υποσ. 1. Δήμιτσας, *ό.π.*, I, 73, αρ. 68, 145, αρ. 177, 498, αρ. 498, II, 713, αρ. 885. Κανατσούλης, *ό.π.*, 58, αρ. 530-533. Σαατσόγλου 1984, 275. Tataki 1988, 319, 360 και υποσ. 232, 374, 381. Tataki 1994, 100 και υποσ. 61. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 150 κ.ε., αρ. 49, 156 κ.ε., αρ. 55, 213, αρ.134, 239, αρ.165, 240, αρ. 167. Petsas κ.ά. 2000, 99, αρ. 25. Hatzopoulos-Loukoroulou 1996, II, 88, αρ. 69, 91, αρ. 75, 94, αρ. 80, 383 (index). Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM*, 62 κ.ε., ΕΛ 52, 149, ΛΥ 162, 157 κ.ε., ΛΥ 172. Εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 203, II, 204 κ.ε., IIIA, 194, 195, IIIB, 181, 182.

10. ΒΕΠ Αρ. 2004. 44. Εικ. 12-13.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 0,56 μ., σωζ. πλάτος 0,20 μ., πάχος 0,075 μ.

Το δεξιό τμήμα λίθινης επιτύμβιας στήλης με αποκρούσεις. Η κύρια όψη και η δεξιά πλάγια, που διασώζεται, είναι καλά λειασμένες. Διακρίνονται και σημάδια λεπτού βελονιού. Η αετωματική επίστεψη (σωζ. ύψους 0,10 μ.) διαμορφώνεται με ταινίες, που σώζονται αποσπασματικά. Κάτω από την ταινία του οριζόντιου γείσου σχηματίζεται κυρτό κυμάτιο, που συνεχίζεται και στην πλάγια όψη.

Σε απόσταση 0,015 μ. από την επίστεψη υπάρχει επιγραφή ενός στίχου, πρόχειρα χαραγμένη. Στα γράμματα, ύψους 0,01-0,02 μ., διασώζεται κόκκινο χρώμα.

Μέσα 3ου αι. π.Χ.⁴³

Κοσμία Ε[-].

Το όνομα Κοσμία μαρτυρείται σε επιγραφή της Λευκόπετρας Ημαθίας, Petsas κ.ά. 2000, 119 κ.ε., αρ. 52. Σε επιγραφή της Βέροιας υπάρχει το αρσενικό Κοσμίων, Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 130 κ.ε., αρ. 27Α. Για το

43. Βλ. στήλη αρ. 3.

Εικ. 12. Η στήλη της Κοσμίας.

Εικ. 13. Η επιγραφή.

όνομα Κοσμία και άλλα με την ίδια ρίζα εκτός Μακεδονίας βλ. *LGPN I*, 270 (Κοσμία, Κοσμίας), II, 271 (Κοσμίων), IIIA, 255 (Κοσμία), IIIB, 244.

11. ΒΕΠ Αρ. 2000. 45. Εικ. 14.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας.

Διαστάσεις: Ύψος 0,50 μ., πλάτος 0,145μ., πάχος 0,04 μ.

Μαρμάρινη επιτύμβια στήλη με αποκρούσεις. Η κύρια όψη είναι καλά λειασμένη, εκτός από το χονδροδουλεμένο κάτω τμήμα, που ήταν τοποθετημένο στον τόρμο της πλίνθου. Οι πλάγιες όψεις είναι λιγότερο λείες, ενώ η πίσω χονδροδουλεμένη. Η αετωματική επίστεψη (σωζ. ύψους 0,07 μ., πλάτους 0,155 μ.) διαμορφώνεται με εγγεγραμμένο αέτωμα με ανάγλυφες ταινίες και σχηματοποιημένα ακρωτήρια, από τα οποία σώζεται μόνον το αριστερό.⁴⁴ Το κυρτό κυμάτιο, κάτω από την ταινία του οριζόντιου γείσου, δε συνεχίζεται στις πλάγιες όψεις.

Σε απόσταση 0,015 μ. από την επίστεψη υπάρχει τριستیχη επιγραφή με προσεκτικά χαραγμένα γράμματα με διακριτικούς ακρέμονες, άνισα σε ύψος.⁴⁵

Τέλος 2ου αι. π.Χ., αρχές 1ου αι. π.Χ.⁴⁶

Εὐτύχις (ή Εὐτυχίς)

Νικάνορος

ἥρωι.

Εὐτύχις ή Εὐτυχίς είναι ένας από τους πολλούς τύπους του ονόματος αυτού που μαρτυρούνται επιγραφικά.⁴⁷ Η συντακτική ασυνέπεια μεταξύ του 1ου στίχου (ονομαστική) και του 3ου (δοτική) δεν είναι σπάνια σε επιγραφές της Μακεδονίας. Επίσης, δεν είναι ασυνήθιστο και θηλυκά ονόματα να προσ-

44. Για στήλες με εγγεγραμμένο αέτωμα, Σαατσόγλου 1984, 35, 55 κ.ε., 135 κ.ε., 198. H. Biesanz, *Die Thessalischen Grabreliefs*, (Mainz am Rhein 1965) 25, K54, πίν. 1, 20, K32, πίν. 16. Couilloud 1974, 59 κ.ε., πίν. 1, αρ. 1, πίν. 4, αρ. 22, πίν. 6, αρ. 36, πίν. 8, αρ. 41, 46 κ. ά.

45. Τα γράμματα στον πρώτο και τρίτο στίχο έχουν ύψος 0,02 μ., στον δεύτερο, όπου είναι και πυκνότερα. 0,015 μ.

46. Χρυσοστόμου, 2001, 175 κ.ε., 200, εικ. 2, 205, εικ. 12. Χρυσοστόμου 1998, 373 κ.ε., 388, αρ. 10.

47. Επιγραφικά μαρτυρούνται τα ανδρικά ονόματα, Εὐτύχιος, Εὐτύχης, Εὐτύχισ, Εὐτυχος και τα γυναικεία Εὐτυχίς, Ευτύχα.

Εικ. 14. Η στήλη του Εύτυχί (ή της Εύτυχίδος).

διορίζονται με τη λέξη ἥρωσ.⁴⁸ Για το αρσενικό όνομα Εὐτύχης ἢ Εὐτύχης και το θηλυκό Εὐτυχίς (ἢ Εὐτύχα) στη Μακεδονία βλ. Δήμιτσας, *ό.π.*, I, 43 κ.ε., αρ. 19, 325, αρ. 292, 446 κ.ε., αρ. 389, 545, αρ. 628. Κανατσούλης, *ό.π.*, 54, αρ. 492 (Εὐτύχης). Tataki 1988, 318, 374, 385, 386 (Εὐτύχα, Εὐτύχης, Εὐτυχίς). Tataki 1994, 44, αρ. 108, 109. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 429 (index, λλ. Εὐτύχης, Εὐτύχης, Εὐτυχίς). Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM*, *ό.π.*, 57, ΕΛ 46 (Εὐτύχης). Petsas κ.ά. 2000, 140, αρ. 77, 184, αρ. 133. Το όνομα αναφέρεται και σε επιγραφή ψηφιδωτού δαπέδου των Κάτω Κλεινών Φλώρινας (β' μισό 2ου αι. μ.Χ.), I. Μ. Ακαμάτης, «Σωστική ανασκαφή Κάτω Κλεινών», *AEMΘ* 18 (2004) 653, σχ. 3, 656, 660, εικ. 17. Εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 185, 186, II, 186 κ.ε. IIIA, 179, IIIB, 167.

Το πολύ διαδομένο όνομα Νικάνωρ (και Νεικάνωρ), όπως όλα τα σύνθετα με τη λέξη νίκη στον ελληνικό χώρο, μαρτυρείται στη Μακεδονία επιγραφικά από τον 5ο αι. π.Χ., βλ. Russu, *ό.π.*, 204. Kalléris, *ό.π.*, 291 κ.ε., υποσ. 9. Δήμιτσας, *ό.π.*, I, 376, αρ. 340, 573, αρ. 680, II, 579, αρ. 691, 699, αρ. 848. Κανατσούλης, 24, αρ. 171, 105, αρ. 968. II. Χρυσοστόμου, «Βασιλικοί δικασταί και ταγοί σε μια νέα επιγραφή με ωνές από την κεντρική Μακεδονία» *Τεκμήρια* 3 (1997) 37. Χρυσοστόμου 2001, 195 κ.ε. Hatzopoulos 1996, II, 28, 29, αρ. 8, 41, αρ. 17, 69, αρ. 53, 87, αρ. 65, 94, αρ. 80, 103, αρ. 89. Hatzopoulos-Loukopoulou 1996, II, 51, 87, K9, 96, K15, 93 κ.ε., K12, 110 κ.ε., K31. M. Hatzopoulos, *Actes de vente d'Amphipolis*, («Μελετήματα» 14, Αθήνα 1991) 43, VIII, 49, XI. Ph. Gauthier – M. Hatzopoulos, *La loi gymnasiarchique de Béroea*, («Μελετήματα» 16, Αθήνα 1993) 164, υποσ. αρ. 2. Hatzopoulos-Loukopoulou 1989, 17 κ.ε., 23. Petsas κ.ά. 2000, 89, αρ. 12, 145 κ.ε., αρ. 84. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 434 (index). Tataki 1988, 525 (index). Πέτσας, *AE* 1961, 11, 23. Π. Νίγδελης, «Μια νέα επιτύμβια επιγραφή από τον Άγιο Αχίλλειο στη Μικρή Πρέσπα», *Τεκμήρια* 3 (1997) 68. Ριζάκης-Τουράτσογλου, *EAM* *ό.π.*, 45, ΤΥ 30, 85 κ.ε., αρ. EOP 87, 89 κ.ε., EOP 90, 168 κ.ε., OPE 186, 184, OPE 193. Εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 329, II, 330 κ.ε., IIIA, 317, IIIB, 299 κ.ε. IG X 2, 2, 326 (στ. 39), 384 (στ. 3).

48. Για τη συντακτική ασυνέπεια προβλ. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 255, αρ. 201 (Μαχάταν Ἄντιγόνου ἥρωι)· για τον προσδιορισμό της λ. ἥρωσ και σε θηλυκά ονόματα προβλ., *ό.π.π.*, 325, αρ. 353 (Τιβέριος... ἥρωι). *EAM*, 193, για την κατάληξη -ις, 41, 58.

12. Αρ. ΒΕΠ. 1990. 14. Εικ. 15.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας, παράδοση Ν. Αναστασιάδη.

Διαστάσεις: Σωζ. ύψος 0,35 μ., σωζ. πλάτος 0,19 μ., πάχος 0,10 μ.

Τμήμα λίθινης επιτύμβιας στήλης. Η κύρια όψη και η δεξιά πλάγια επιφάνεια, που διασώζεται, είναι δουλεμένες με λεπτό βελόνι, η πίσω χονδροδουλεμένη. Στο οριζόντιο γείσο της επίστεψης διαμορφώνεται ταινία, που τονίζεται με χάραξη και κυρτό κυμάτιο.

Σε απόσταση 0,02 μ. από την επίστεψη υπάρχει τμήμα επιγραφής σε ένα στίχο με γράμματα, πρόχειρα χαραγμένα, ύψους 0,015-0,02 μ., σε άνισες αποστάσεις μεταξύ τους.

Μέσα 3ου αι. π.Χ.⁴⁹

Μήση.

Δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι αν στην επιγραφή αναφέρεται ένα ολόκληρο γυναικείο όνομα, Μήση, που δε μαρτυρείται επιγραφικά ως σήμερα, ή τμήμα του. Φαίνεται πιθανότερο το πρώτο, καθώς δε διακρίνονται ίχνη γραμμάτων πριν από το Μ και μετά το τελικό Η, αν και υπάρχει ο σχετικός χώρος.

13. ΒΕΠ Αρ. 1994.7. Εικ. 16.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας, παράδοση Π. Παπαμιχαήλ.

Διαστάσεις: Σωζόμενο ύψος 0,30 μ., μέγιστο σωζόμενο πλάτος κάτω από την επίστεψη 0,12 μ., στην επίστεψη 0,26 μ., πάχος 0,15 μ.

Το επάνω αριστερό τμήμα μαρμάρινης επιτύμβιας στήλης με αποκρούσεις. Στην καλά λειασμένη κύρια όψη, αλλά και στις πλάγιες και στην πίσω επιφάνεια διακρίνονται ίχνη λεπτού βελονιού και ράσπας. Στο επάνω τμήμα της πίσω επιφάνειας δυο τόρμοι, ο ένας σχήματος Τ και ο άλλος ορθογώνιος, σχετίζονται πιθανότατα με δεύτερη χρησιμοποίηση της στήλης, όταν έγινε και η επεξεργασία της πίσω επιφάνειας με ράσπα και λεπτό βελόνι.

Η αετωματική επίστεψη (σωζ. ύψους 0,235 μ.) διαμορφώνεται με ανάγλυφες ταινίες στα γείσα και σχηματοποιημένα ακρωτήρια, από τα οποία διασώζεται το αριστερό και τμήμα του κεντρικού. Ανάμεσά τους υπάρχουν δυο μικρότερες σχηματοποιημένες ανθεμωτές ακροκέραμοι.⁵⁰ Κάτω από την ται-

49. Βλ. στήλες αρ. 3, 9.

50. Για τις ακροκεράμους στο επαέτιο γείσο βλ. και Couilloud 1974, 71, αρ. 374.

Εικ. 15. Η στήλη της Μησης.

Εικ. 16. Η στήλη υπ' αρ. 13.

νία του οριζόντιου γείσου διαμορφώνεται κυρτό κυμάτιο, που συνεχίζεται και στις πλάγιες όψεις. Στο μπροστινό τμήμα της επάνω επιφάνειας, που είναι πολύ καλά δουλεμένη, υπάρχει ταινία με αδρότερη επεξεργασία με βελόνι.

Σε απόσταση 0,04 μ. από την επίστεψη διασώζεται τμήμα δίστιχης επιγραφής. Σώζονται τα τρία τελευταία γράμματα των δυο στίχων, ύψους 0,02-0,025 μ., με πολύ διακριτικούς ακρέμονες.

Μέσα 3ου αι. π.Χ.⁵¹

[-]της
[- -]ίου.

Για το όνομα και το πατρώνυμο του νεκρού δεν είναι δυνατό να προταθεί κάποια ασφαλής συμπλήρωση, καθώς ένας μεγάλος αριθμός ονομάτων λήγουν σε -της και -ιος, βλ. Kalléris, *ό.π.*, 87, υποσ. 4 (Ήρээστης), 291, υποσ. 9 (Πολεμοκράτης), 365, υποσ. 12 (Φερεκράτης), 596, υποσ. 1 (Ίσοκράτης). Russu, *ό.π.*, 184 (Δημήτριος, Διονύσιος). Για τα ονόματα Δημήτριος και Διονύσιος στην Πέλλα βλ. Ακαμάτης, *Άμητός*, *ό.π.*, 16 κ.ε. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74, αρ. 37.

Γ. Στήλες με μορφή ναΐσκου

14. Αρ. 1999. 15. Εικ. 17.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας.

Διαστάσεις: Ύψος 0,64 μ., πλάτος κάτω 0,44 μ., επάνω 0,45 μ., πάχος 0,145 μ.

Λίθινη στήλη με μορφή ναΐσκου.⁵² Στη μπροστινή επιφάνεια διαμορφώ-

51. Ακαμάτη 1988, 59, πίν. 3γ.

52. Για στήλες με μορφή ναΐσκου, Χαριτωνίδης, *ό.π.*, 63 κ.ε. Για την Πέλλα, Ακαμάτη, 1988, 55 κ.ε., 59, 60 κ.ε.

Εικ. 17. Η στήλη του Ζωΐλου.

νεται βαθιά κόγχη (ύψους 0,405 μ., πλάτους 0,34 μ., βάθους 0,06 μ.), όπου υπήρχε χαμένη σήμερα ζωγραφική παράσταση στην καλά λειασμένη επιφάνεια του βάθους. Το υπόλοιπο τμήμα της κύριας όψης, οι πλάγιες όψεις και η επάνω επιφάνεια της επίστεφης είναι δουλεμένες με βελόνι και ράσπα, ενώ η πίσω επιφάνεια της στήλης χονδροδουλεμένη. Το επάνω από την κόγχη τμήμα της επίστεφης εξέχει ελαφρά τόσο στην κύρια όσο και στις πλάγιες όψεις. Η επίστεφη διαμορφώνεται με οριζόντια ταινία, πάνω στην οποία πατούν μικρό τριγωνικό αέτωμα, στη μέση, με ταινίες στα επαέτια γείσα του και δυο σχηματοποιημένα ακρωτήρια στις άκρες.

Στην ταινία, κάτω από το αέτωμα, υπάρχει πρόχειρα χαραγμένη επιγραφή. Ύψος γραμμμάτων 0,02 μ. Τα Ο και Ω είναι μικρότερα των άλλων (ύψος 0,01μ.).

Τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.⁵³

Ζωΐλος Μα[...][ο[υ]].

Για το όνομα Ζωΐλος, πολύ κοινό σε όλο τον ελληνικό χώρο και ιδιαίτερα συνηθισμένο στη μακεδονική προσωπογραφία βλ. Russu, *ό.π.*, 187. Δήμιτσας, *Π*, *ό.π.*, 1019 (index). Hatzopoulos-Loukopoulou 1992, I, 87, 88, K9, 91, K11, II, 343. Hatzopoulos-Loukopoulou 1989, 66, VI. Στ. Δρούγου, «Διὶ ὑψίστῳ. Ἡ αναθηματικὴ στήλη τοῦ Ζωΐλου στὴν Ἐδεσσα», *Εγνατία* 2 (1990) 45 κ.ε. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη-Στεφανή, *ΑΕ* (2004) 179 και υποσ. 131. Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM*, 429 (index). Tataki 1988, 161, αρ. 512-517. Tataki 1994, 45, αρ. 112, 113. Hatzopoulos 1996, I, 554 (index), II, 68, αρ. 51. Για το όνομα εκτός Μακεδονίας, *LGPN* I, 195, 196, II, 194, 195, IIIA, 188 κ.ε., IIIB 176 κ.ε.

Το πατρώνυμο στη γενική θα μπορούσε να είναι Μανίου, Μάγνου, Μάστου κλπ. βλ. Μ. Μιτσός, *Ἀργολικὴ προσωπογραφία*, (Αθήνα 1952) 120, 121. Σ.Ν. Κουμανούδης, *Θηβαϊκὴ προσωπογραφία*, (Αθήνα 1979) 136 (Μάστος, 6ος/5ος αι. π.Χ.). Πέτσας, *ΑΕ* 1961, 7 κ.ε. (Μαννίας).

53. Ακαμάτη 1988, 57 κ.ε., πίν. 3α (τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.). Χρυσοστόμου 1998, 367 κ.ε., 387, αρ. 7 (β' μισό 4ου αι. π.Χ.).

Εικ. 18. Η στήλη υπ' αρ. 15.

Δ. Στήλες πεσσόμορφες

15. ΒΕΠ Αρ. 2004. 14. Εικ. 18.

Τόπος εύρεσης: Περιοχή ανατολικού νεκροταφείου Πέλλας

Διαστάσεις: Ύψος 0,49 μ., πλάτος 0,345 μ., πάχος 0,34 μ.

Πεσσόμορφη επιτύμβια λίθινη στήλη συγκολλημένη, με αποκρούσεις.⁵⁴ Διακρίνονται ίχνη λεπτού βελονιού και ράσπας. Οι πλάγιες όψεις είναι αδρότερα δουλεμένες με ίχνη ράσπας, ενώ η πίσω και η πάνω με χοδρό βελόνι.

Σε απόσταση 0,15 μ. από την επάνω πλευρά διασώζεται καλά μόνον ο δεύτερος στίχος δίστιχης επιγραφής, με προσεκτικά χαραγμένα γράμματα χωρίς ακρέμονες, ύψους 0,02-0,025 μ. Από τον πρώτο στίχο με το όνομα του νεκρού, μπορεί με πιθανότητα να διακριθεί ένα Σ.

Τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.⁵⁵

[---]σ[---]

Διογ[υ]σοδώρου.

Για το όχι ιδιαίτερα συνηθισμένο σε επιγραφές της Μακεδονίας όνομα, Διονυσόδωρος, βλ. Κανατσούλης, ό.π., 47, αρ. 416. Δήμιτσας, Π, ό.π., 1036 (index). Εκτός Μακεδονίας, *LGNP* I, 139, II, 128, IIIA, 131, IIIB, 122.

Ε. Στήλες με ανθεμωτή επίστεψη

16. ΒΕΠ Αρ. 2003. 2. Εικ. 19-21.

Περιοχή εύρεσης: Αγρός ιδιοκτησίας Χατζηραντωνίου, 600 μ. περίπου ανατολικά του σύγχρονου οικισμού της Πέλλας.⁵⁶

Διαστάσεις: Ύψος 1,18 μ., πλάτος κάτω 0,53 μ., επάνω 0,61 μ., πάχος 0,24 μ. Ύψος ανθεμωτής επίστεψης 0,87 μ., πλάτος 0,60 μ., πάχος 0,18 μ. κάτω, 0,21-0,23 μ. επάνω.

54. Για τη μορφή της στήλης βλ. και Λιλιμπάκη, *AAA*, 10,2 (1977) 263 κ.ε. Ακαμάτη 1988, 52 κ.ε.

55. Ακαμάτη 1988, 57 κ.ε., πίν. 3α (τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.). Χρυσοστόμου 2001, 181 κ.ε., 202, εικ. 5 (πρώιμη ελληνιστική εποχή).

56. Η στήλη παραδόθηκε από τον Γ. Φλώρο. Είχε πιθανότατα μεταφερθεί για να χρησιμοποιηθεί ως οικοδομικό υλικό σε αγροικία, λείψανα της οποίας αποκαλύφθηκαν στη σωστική ανασκαφή που ακολούθησε την παράδοση, το Νοέμβριο του 2002, στο αγροτεμάχιο. Στο ίδιο αγροτεμάχιο κατά την ανασκαφική έρευνα βρέθηκε και η στήλη αρ. 9.

Το πάνω μέρος μαρμάρινης επιτύμβιας στήλης με τμήμα του κορμού και την ανθεμωτή επίστεψη, με πολλές αποκορούσεις.

Στην κάτω πλευρά της κύριας όψης υπάρχει ταινία με αστράγαλο, που θα συνεχιζόταν και στις πλάγιες όψεις, αλλά είναι φθαρμένη. Πάνω της πατούν δυο διπλοί οκτάφυλλοι ρόδακες. Ο χωρισμός των φύλλων, το περιγράμματά τους εσωτερικά και η κεντρική νεύρωση αποδίδονται με βαθιές χαραξίσεις. Ακολουθούν δυο ταινίες με αστράγαλο και ανάγλυφο ιωνικό κυμάτιο και δυο ακόσμητες, που συνεχίζονται και στις πλάγιες όψεις.⁵⁷ Στις δυο γωνίες της κύριας όψης, στην ταινία του κυματίου, σχηματίζονται δυο ελαφρά ανάγλυφα ανθέμια, με οκτώ φύλλα κατανεμημένα από τέσσερα στην κύρια και στις πλάγιες όψεις.

Η ανθεμωτή επίστεψη, συμφυής με το τμήμα του κορμού, προβάλλει πάνω σε μια ελλειψοειδή ελαφρά κυρτή επιφάνεια δουλεμένη κάπως αδρά με βελόνι. Στο κάτω μέρος της, στην κύρια όψη, υπάρχουν δυο σειρές φύλλων άκανθας, με τρία φύλλα η καθεμιά, με έντονα οδοντωτό περιγράμμα και βαθιά αυλακωτές νευρώσεις, που αναδιπλώνονται προς τα κάτω.⁵⁸ Ένα φύλλο άκανθας με όμοια κλίση, αλλά με μικρότερο πλάτος, υπάρχει και στις πλάγιες όψεις. Στα φύλλα άκανθας διακρίνεται έντονα η χρήση τρυπανιού. Πάνω και πίσω από τα φύλλα της άκανθας προβάλλουν δυο ελισσόμενοι ραβδωτοί καυλοί με δακτυλίους και μικρότερα φύλλα άκανθας στο πάνω μέρος, μέσα από τα οποία, έντονα καμπυλωμένοι, θα κατέληγαν σε έλικες, που είναι σπασμένες. Από τα φύλλα άκανθας των καυλών εκφύονται τα φύλλα διπλού ανθεμίου ή δυο ημιανθεμίων,⁵⁹ με δέκα φύλλα το καθένα, που με ρυθμική, ελαφρά σιγμοειδή κίνηση, που τονίζει έντονα την πλαστικότητα τους, συγκλίνουν προς τα μέσα, στον κεντρικό άξονα της σύνθεσης.⁶⁰ Μια βαθιά αυλακία κατά μήκος των φύλλων αποδίδει την κεντρική νεύρωση, ενώ τον κενό χώρο που δημιουργείται στο κεντρικό τμήμα του ανθεμίου γεμίζει ένας ελαφρά ανάγλυφος λεπτός ελισσόμενος μίσχος με μικρό φύλλο άκανθας στο πάνω τμήμα του. Στην απόληξή του, όπου θα υπήρχε ακόμα ένα φυτικό στοιχείο, πιθανόν φύλλο

57. Για την ταινία με το κυμάτιο στο κάτω μέρος της ανθεμωτής επίστεψης βλ. Η. Moebius, *Die Ornamente der griechischen Grabstelen*, (München 1968) πίν. 35c, 37a.

58. Για τα φύλλα άκανθας στις ανθεμωτές επιστέψεις βλ. J. Papapostolou, *Achaean Grave Stelai*, (Αθήναι 1993) 87 κ.ε.

59. Για τη διάλυση των φύλλων του ανθεμίου βλ. Γ. Μπακαλάκης, «Κορύφωμα επιτύμβιας στήλης εκ Μαρωνείας», *Χαριστήριον εις Ἄν. Κ. Ὀρλάνδον, Α'*, (Αθήναι 1965) 53. Moebius, *ό.π.*, πίν. 22α, 26β, 28α,β, 29α.

60. Ὑψος ανθεμίου 0, 39 μ., πλάτος 0,45 μ.

Εικ. 19. Η στήλη υπ' αρ. 16.

άκανθας ή άνθος, η επιφάνεια του μαρμάρου έχει αποκρουσθεί. Από τη μια και την άλλη πλευρά των ελισσόμενων καυλών στο κάτω τμήμα της ελλειψοειδούς επιφάνειας, αριστερά, διασώζεται τμήμα του περιγράμματος ενός ακόμα φύλλου άκανθας. Η ελλειψοειδής επιφάνεια, πάνω στην οποία προβάλλεται η ανθεμωτή διακόσμηση, πίσω από τα φύλλα του ανθεμίου, είναι αδρά δουλεμένη με βελόνι, με πυκνά μικρά παράλληλα κτυπήματα, που θα καλύπτονταν από τα φύλλα του ανθεμίου. Στο υπόλοιπο τμήμα, ως τους κροτάφους, η επιφάνεια του μαρμάρου έχει λειανθεί.

Η πίσω όψη του κορμού της στήλης είναι αδρά δουλεμένη με χονδρό βελόνι και ελαφρά κοίλη στη μέση με ορθογώνιο τόρμο στην κάτω πλευρά. Στο κάτω μέρος της ανθεμωτής επίστεψης διαμορφώνονται δυο σειρές από τρία φύλλα άκανθας με έντονη αναδίπλωση προς τα κάτω και πίσω τους ραβδωτοί καυλοί με δακτυλίους και φύλλα άκανθας στο πάνω μέρος, όπως και στην κύρια όψη, χωρίς όμως τις βαθιές αυλακώσεις, τα έντονα σημάδια του τρυπανιού και την πλαστική απόδοση των φυτικών στοιχείων εκείνης. Μέσα από τα φύλλα αυτά προβάλλουν αρράβδωτα κυλινδρικά στελέχη, που καμπυλώνονται προς τα κάτω διαμορφωμένα σε έλικες. Πάνω από τα φύλλα άκανθας των καυλών, στο κέντρο περίπου της ελαφρά κοίλης ελλειψοειδούς επιφάνειας, διαμορφώνονται ένα μεγάλο καρδιόσχημο φύλλο ή ημιτελές ανθέμιο, χωρίς διαμόρφωση φύλλων⁶¹ και λίγο ψηλότερα και σε επαφή με την ταινία, που υπάρχει στην περίμετρο της ελλειψοειδούς επιφάνειας, ένας ανάγλυφος δίσκος, διαμέτρου 0,11 μ., προφανώς ημιτελής ρόδακας.⁶² Διασώζεται μικρή οπή στο κέντρο του, στο σημείο στήριξης του εργαλείου (διαβήτη), που χρησιμοποιήθηκε για τη διαμόρφωση της κυκλικής επιφάνειας. Τόσο στην ελλειψοειδή επιφάνεια, όσο και στο καρδιόσχημο φύλλο-ανθέμιο και στο δίσκο-ρόδακα διακρίνονται σημάδια επεξεργασίας με λεπτό βελόνι και ράσπα, χωρίς όμως τα διακοσμητικά στοιχεία της όψης αυτής να έχουν την επιμελή λάξευση της κύριας όψης, καθώς η επεξεργασία τους δεν ολοκληρώθηκε.

Στις δυο πλευρές του κάτω μέρους της επίστεψης, στην πίσω όψη, διαμορφώνονται δυο λεπτές, κυλινδρικές στο κάτω μέρος, ανομοιόμορφες βάσεις, που διευρύνονται προς τα πάνω καταλήγοντας σε ανομοιόμορφες επιστέψεις

61. Το καρδιόσχημο σχήμα του φύλλου με ανθέμιο στο εσωτερικό εμφανίζεται σε ανθεμωτές επιστέψεις του 5ου αι. π.Χ., Χ. Κουκούλη, «Επίστεψη στήλης από τὰ ἸΑ-βδηρα», *Κέρονος*, τιμητική προσφορά στὸν καθηγητὴ Γ. Μπακαλάκη, (Θεσσαλονίκη 1972) 72 κ.ε.

62. Moebius, ὁ.π., πίν. 10α, 11α,β, 12α, 13α κλπ. Ch. Wolters, *Die Anthemien-Ornamente der Grabstelen von Demetrias*, (Frankfurt-Main 1969) πίν. 1-5.

Εικ. 20. Η στύλη υπ' αρ. 16.

Ειχ. 21. Η στήλη υπ' αρ. 16 (πίσω όψη).

με τρεις δακτυλίους. Πάνω στις βάσεις αυτές, που είναι σχετικά πρόχειρα δουλεμένες σε σχέση με το υπόλοιπο μνημείο, πατούν δυο όρθιες γυμνές γυναικείες μορφές - σειρήνες, ύψους 0,18 μ., με δυσδιάκριτα χαρακτηριστικά, που προβάλλουν ανάγλυφες πάνω σε ελαφρά κοίλες ελλειψοειδείς επιφάνειες, οι οποίες αποδίδουν τα μακριά φτερά των δαιμονικών μορφών. Έχουν το κεφάλι γεμμένο προς τα κάτω, μαλλιά μακριά, το ένα χέρι λυγισμένο στο κάτω μέρος του κορμού και το άλλο προς τα επάνω.

Η παραπάνω επίστεψη ήταν προσαρμοσμένη πάνω στον κορμό ενεπίγραφης πιθανότατα στήλης,⁶³ στερεωμένη πάνω σ' αυτόν με γόμπο τοποθετημένο στον τόρμο του κάτω τμήματος στην πίσω όψη. Η διακόσμηση της πίσω όψης θα μπορούσε να αποδοθεί σε επανάχρηση της επίστεψης, που δε δικαιολογείται όμως από την αδρή επεξεργασία του κάτω τμήματος και την ύπαρξη του τόρμου. Φαίνεται, έτσι, πιθανότερη η προσαρμογή της στήλης στον τοίχο περιβόλου ταφικού μνημείου, που το σηματοδοτούσε, με την ανθεμωτή αμφίγλυφη επίστεψη να εξέχει από την επάνω επιφάνειά του.⁶⁴ Έτσι, δικαιολογείται και η αμελής επεξεργασία της πίσω όψης, καθώς δεν ήταν άμεσα ορατή.

Η φυτική διακόσμηση εντάσσει τη στήλη στην ευρεία ομάδα των ταφικών μνημείων της Μακεδονίας που διακοσμούνται με φυτικά θέματα, απλά ή περισσότερο πολύπλοκα, τα οποία εμφανίζονται συχνά και σε άλλες μορφές τέχνης (κεραμική, αρχιτεκτονική, υφάσματα, μικροτεχνία, ψηφιδωτά) επιβεβαιώνοντας ότι η χρήση τους αποτελεί κοινό εκφραστικό μέσον της τέχνης του 4ου αι. π.Χ. και κυρίως του β' μισού του.⁶⁵ Η μορφή της φυτικής σύνθεσης παραπέμπει στις επιστέψεις των αττικών στηλών του 4ου αι. π.Χ.,⁶⁶ που τις συναντούμε σε διάφορες περιοχές του ελληνικού χώρου σ' όλη την ελληνιστική περίοδο με πολλές παραλλαγές, οι οποίες διακρίνονται από τα κλασικά πρό-

63. Για ανάλογα παραδείγματα από την Πέλλα βλ. Χρυσστόμου 1998, 369 κ.ε., 387, αρ. 8 και Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74, πίν. 18, 19, όπου όμως η φυτική σύνθεση δεν προβάλλει πάνω σε ελλειψοειδή επιφάνεια.

64. D.Kurtz-J.Boardman, *Thanatos*, (Mainz am Rhein 1971) 134, εικ. 39α.

65. Για τη φυτική διακόσμηση στα ταφικά μνημεία και γενικότερα στην τέχνη του 4ου αι.π.Χ. βλ. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *Κιβωτιόσχημος τάφος με ζωγραφική διακόσμηση από την Πέλλα*, (Θεσσαλονίκη 2007), 41 κ.ε. (όπου και σχετική βιβλιογραφία)

66. Moebius, ό.π., 28 κ.ε., πίν. 15β, 17, 18 κ.ά. Για ανθεμωτές επιστέψεις στηλών του 4ου αι. π.Χ. στη Μακεδονία, εκτός της Πέλλας, Σαατσόγλου 1984, 75 κ.ε., πίν. 17, 18. *Ελληνικός πολιτισμός, Μακεδονία, Το βασίλειο του Μ. Αλεξάνδρου*, (Αθήνα 1993) 236, αρ. 282. Π. Χρυσστόμου, *ΑΔ* 50 (1995) Β2 Χρον., πίν. 176β. Κ. Σιμανιδής, *ΑΔ* 39 (1984) Β2 Χρον., πίν. 113δ.

τυπά τους από τη συνήθως χαλαρή σύνθεση και την ξερή εκτέλεση.⁶⁷ Το τρισδιάστατο της σύνθεσης στην επίστεψη που εξετάζεται, η πλαστική απόδοση των όγκων και η λειτουργική σχέση των επιμέρους στοιχείων, καθώς και οι μικρές ασυμμετρίες στα μεγέθη και στη θέση των στοιχείων αυτών⁶⁸ συμβάλλουν στην αποφυγή της στεγνής επανάληψης όμοιων διακοσμητικών μονάδων και στη δημιουργία μιας ζωντανής σύνθεσης από έναν ικανό τεχνίτη του β' μισού του 4ου αι. π.Χ.⁶⁹

Η παρουσία των σειρήνων στη φυτική σύνθεση, που για πρώτη φορά συναντιέται σε ταφικό μνημείο της Μακεδονίας, όπως και άλλων δαιμονικών μορφών (σφίγγες,⁷⁰ γρύπες κλπ.), αλλά και θεϊκών και μυθολογικών στα ταφικά μνημεία από το τέλος του 5ου και τις αρχές του 4ου αι. π.Χ. και εξής, έχει σχετισθεί με τη λατρεία των θεών της βλάστησης (π.χ., Διόνυσος Δενδρίτης, Αφροδίτη Ανθεία) και την πίστη στη μεταθανάτια ζωή.⁷¹ Έτσι, οι σφίγγες, αλλά και άλλα υβριδικά πτηνά, όπως οι σειρήνες, αποκτούν επιτάφια σημασία ιδιαίτερα στον 4ο αι. π.Χ. και εμφανίζονται συχνά σε επιτύμβια μνημεία, αλλά και ως ανεξάρτητα γλυπτά σε τάφους.⁷²

67. Κ. Τσακάλου-Τζαναβάρη, «Πήλινη ανθεμωτή επίστεψη από το νεκροταφείο της αρχαίας Αητής», *Το χρώμα στην αρχαία Ελλάδα*, (Θεσσαλονίκη 2002) 135, για την εξέλιξη της ανθεμωτής επίστεψης, 139 κ.ε., για στήλες με ανθεμωτή επίστεψη από την Μακεδονία, 142 κ.ε. Για ανθεμωτές επιστέψεις στηλών της ελληνιστικής εποχής βλ. Γ. Δεσπίνης-Θ. Στεφανίδου-Τιβεριού-Εμμ. Βουτυράς, *Κατάλογος γλυπτών του αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης*, I, (Θεσσαλονίκη 1997) 68 αρ. 52, εικ. 134 (τέλος 3ου αι. π.Χ.). Γ. Τουράτσογλου, «Πατερίνος Ἄντιγόνου ἥρωος», *Κέρονος*, ό.π., 153 κ.ε. (τέλος 2ου-1ου αι. π.Χ.). Couilloud 1974, 81, αρ. 57, πίν. 12 (τέλος 2ου-αρχές 1ου αι. π.Χ.), 93, αρ. 83, πίν. 19 (αρχές 1ου αι. π.Χ.), 95, αρ. 88, πίν. 21 (τελευταίο τρίτο 2ου αι. π.Χ.) κ.ά.

68. Διαφοροποίηση υπάρχει στο πλάτος των αυγών του ιωνικού κυματίου και των πετάλων των ροδάκων. Επίσης, οι μορφές των σειρήνων δεν είναι τοποθετημένες συμμετρικά. Για τις ασυμμετρίες που παρατηρούνται και σε άλλα επιτύμβια μνημεία βλ. Κ. Τσάκος, «Ἀνθεμωτή ἐπίστεψη ἀπὸ τὴν Σάμο», *Κέρονος*, ό.π., 166.

69. Moebius, 46 κ.ε., πίν. 26α, 28α. Χρυσοστόμου 1998, 369 κ.ε., πίν. 8.

70. Τσάκος, ό.π., 165 κ.ε.

71. Μπακαλάκης, ό.π., 56. Για την απεικόνιση σειρήνων στην ελληνική τέχνη, *LIMC Supplement VIII*, I, 1093 κ.ε., για απεικόνιση σειρήνων σε ταφικά μνημεία, 1101 κ.ε., II, 734 κ.ε., 742, αρ. 99, 104.

72. M.E. Mayo – K. Hamma, *The Art of South Italy. Vases from Magna Graecia*, (Virginia, Museum Richmond 1982) 237, 238, 302, αρ. 156. C. Vermeule, *Aspects of Death in Early Greek Art and Poetry*, (Berkeley-Los Angeles 1979) 169, 201 κ.ε. Kurtz- Boardman, ό.π., 277, 278, 280. Chr. Sourvinou-Inwood, «*Reading*» *Greek Death*, (Oxford 1995) 275.

Ανθρωπωνύμια επιγραφών Πέλλας

Ο κατάλογος, που ακολουθεί, περιλαμβάνει τα ανθρωπωνύμια που μαρτυρούνται στις γνωστές ως σήμερα επιγραφές της Πέλλας.⁷³ Ο αριθμός στην παρένθεση, μετά από ορισμένα ονόματα, δηλώνει τη συχνότητα παρουσίας τους στην Πέλλα.⁷⁴

Ἀγαθοκλῆς (4),⁷⁵ Ἀγάθων,⁷⁶ Ἄγρων,⁷⁷ Ἀδάνα,⁷⁸ Ἀδέα,⁷⁹ Ἀδίστη,⁸⁰ Ἀθήναιος,⁸¹ Ἀθήνη,⁸² Ἀθηνόδωρος,⁸³ Αἰνεῖας,⁸⁴ Αἴολος,⁸⁵ Ἀλεξάνδρα,⁸⁶ Ἀλεξάνδρος (4),⁸⁷ Ἀλεξίμαχος,⁸⁸ Ἀμαδίκας,⁸⁹ Ἀμεινόνικος,⁹⁰ Ἀμμάδα,⁹¹ Ἀμμιον,⁹² Ἀμύντας,⁹³ Ἀμύντωρ,⁹⁴ Ἀμφίπολις,⁹⁵ Ἀναξίδοτος (3),⁹⁶ Ἀντιγένης,⁹⁷ Ἀντιγόνη, -α (3),⁹⁸ Ἀντίγονος (3),⁹⁹ Ἀντίδωρος,¹⁰⁰ Ἀντιπατρίδης,¹⁰¹ Ἀπολλωνία,¹⁰² Ἀπολλώνιος (3),¹⁰³ Ἀρηόδιος,¹⁰⁴ Ἀρήτη,¹⁰⁵ Ἀρι-

73. Στον κατάλογο περιλαμβάνονται και ονόματα γνωστών επιγραφών της ρωμαϊκής αποικίας της Πέλλας. 74. Η αναγραφή ονομάτων σε κεραμίδες οροφής και νομίσματα δεν προσμετράται στη συχνότητα της παρουσίας τους. 75. Ακαμάτη 1988, 59. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 76, 77, 78. 76. Βλ. σ. 124. 77. Βλ. σ. 134. 78. Petsas 1978, 74. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 70. 79. Βλ. σ. 125. 80. Petsas 1978, 72. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 70. 81. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 82. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 70. 83. Petsas 1978, 75. 84. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 19 (2005) 393 κ.ε. 85. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *Το ιερό της Μητέρας των Θεών και της Αφροδίτης στην Πέλλα* (Θεσσαλονίκη 2000) 193. 86. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 70. 87. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Ανασκαφική έρευνα στην περιοχή του Φάκου της Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 17 (2003) 473 κ.ε. Χρυσοστόμου 2001, 190. Ο ίδιος, στο *Πέλλα και η περιοχή της* (Αθήνα 2004) 97. 88. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 71. 89. Γ. Ακαμάτης, *Αμψός*, ό.π., 13 κ.ε. 90. Βλ. Ακαμάτης 2000, 105, αν η καταγωγή της ομάδας Παρμενίσκου από την Πέλλα είναι σωστή. Για το πρόβλημα της καταγωγής των αμφορέων της ομάδας Παρμενίσκου βλ. Υ. Garlan, «Η προέλευση της “ομάδας Παρμενίσκου” από την Μένδη», *ΑΕΜΘ* 18 (2004) 141 κ.ε. 91. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη ό.π. (υποσ. 85), 192. 92. Ακαμάτη 1988, 54. 93. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 94. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 75. 95. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Ανασκαφική έρευνα στην περιοχή του Καναλιού της Πέλλας κατά την περίοδο 1988-1991», *ΑΕΜΘ* 5 (1991) 89. 96. Petsas 1978, 60. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 70, 71, 73. 97. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 71. 98. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 19 (2005), 391 κ.ε. Petsas 1978, 74. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 71. 99. Χρυσοστόμου 1998, 370. Χρυσοστόμου 2001, 190. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 71, 72. 100. Ακαμάτης 2000, 31. 101. Ακαμάτη 1988, 59. 102. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72, 42. 103. Χρυσοστόμου 2001, 181. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 85. Ακαμάτης 2000, 16, 17, 31. 104. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 19 (2005) 393 κ.ε. 105. Χρυσοστόμου 2001, 186 κ.ε. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72.

σταγόρας,¹⁰⁶ Ἀριστίων,¹⁰⁷ Ἀριστοβόλη,¹⁰⁸ Ἀριστοκράτης (2),¹⁰⁹ Ἀριστόνους (2),¹¹⁰ Ἀριστοφάνης,¹¹¹ Ἀρμοδία,¹¹² Ἀρπαλος,¹¹³ Ἀρτεμεισία,¹¹⁴ Ἀρχέλαος,¹¹⁵ Ἀρχίας (2),¹¹⁶ Ἀρχων (2),¹¹⁷ Ἀσκληπιόδωρος (2),¹¹⁸ Ἄτταλος,¹¹⁹ Ἀῦλος.¹²⁰

Acropolis,¹²¹ P. Aebutius,¹²² Agatho,¹²³ M. Antonius Theophilus,¹²⁴ Athenorodorus.¹²⁵

Βακχίς,¹²⁶ Βιαίος,¹²⁷ Βίθυς,¹²⁸ Βίων,¹²⁹ Βοῖδιον,¹³⁰ Βουλαγόρειος.¹³¹

Γάιος,¹³² Γενθήνα,¹³³ Γλαυκίας (3),¹³⁴ Γλαῦκος,¹³⁵ Γλύκιον,¹³⁶ Γνωῶσις,¹³⁷ Γραΐη.¹³⁸
Gn. Cornelius Sisenna.¹³⁹

Δαζαῖος,¹⁴⁰ Δηιάνειρα (μυθολογικό),¹⁴¹ Δημήτριος (7),¹⁴² Δημο[-] (3),¹⁴³ Δημοκράτεια,¹⁴⁴ Δημόκριτος (2),¹⁴⁵ Δημόνικος,¹⁴⁶ Δημότιμος,¹⁴⁷ Δημώ,¹⁴⁸ Διογένης,¹⁴⁹ Διονύσιος (2),¹⁵⁰ Διονυσογένης,¹⁵¹ Διονυσόδωρος (2),¹⁵² Διονυσοφῶν,¹⁵³ Δόλων.¹⁵⁴

---

106. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72. 107. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72. 108. Ακαμάτη 1988, 52 κ.ε. 109. Ακαμάτη 1988, 52 κ.ε. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72. 110. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72. 111. Ακαμάτης 2000, 31. 112. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 113. Χρυσοστόμου 2001, 182 κ.ε. 114. Χρυσοστόμου 1998, 376 κ.ε. 115. Χρυσοστόμου 2001, 175. 116. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 117. Petsas 1978, 66. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 118. Χρυσοστόμου 2001, 188 κ.ε. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 119. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 120. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 17 (2003) 473. 121. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 122. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 123. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 124. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 125. Petsas 1978, 75. 126. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 127. Χρυσοστόμου 1998, 370. 128. Χρυσοστόμου 1998, 360 κ.ε. 129. Ακαμάτης 2000, 32. 130. Ακαμάτης, 1988, 57. 131. Χρυσοστόμου 1998, 365 κ.ε. 132. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, 17 *ΑΕΜΘ* (2003), 473. 133. Ακαμάτη 1988, 60 κ.ε. 134. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73, 75. Ακαμάτης 2000, 32. 135. Ακαμάτης 2000, 32. 136. Χρυσοστόμου 1998, 367. 137. Μακαρόνας-Γιούρη, *ό.π.*, 175 κ.ε. και Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 138. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη *ό.π.* (υποσ. 85), 193. 139. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 140. Petsas 1978, 74. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 70. 141. Μακαρόνας-Γιούρη, *ό.π.*, 124 κ.ε. 142. Ακαμάτης, *Αμητός*, *ό.π.*, 13 κ.ε. Petsas 1978, 72 (3). Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 70, 74, 75. Ακαμάτης 2000, 32, 33. 143. Ακαμάτης 2000, 33. 144. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 145. Χρυσοστόμου 2001, 185. Petsas 1978, 73 και Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 146. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 147. Ακαμάτης 2000, 34. 148. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 149. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 150. Χρυσοστόμου 2001, 179 κ.ε. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 76. 151. Χρυσοστόμου 2001, 183 κ.ε. 152. Βλ. σ. 152. Ακαμάτης 2000, 34. 153. Em. Voutiras, *Διονυσοφῶντος γάμοι, Marital Life and Magic in Fourth Century Pella*, (Amsterdam 1998) 8 κ.ε. 154. Βλ. σ. 133.

Ἐλένη (μυθολογικό),¹⁵⁵ Ἐπικράτης (2),¹⁵⁶ Ἐπικρατίδης,¹⁵⁷ Εὐαίνετος,¹⁵⁸ Εὐάρατος,¹⁵⁹ Εὐάρχος,¹⁶⁰ Εὐβούλα,¹⁶¹ Εὐβουλίδης,¹⁶² Εὐβουλος (2),¹⁶³ Εὐγει[-] (3),¹⁶⁴ Εὐκλήης (2),¹⁶⁵ Εὐνομος,¹⁶⁶ Εὐνυμφος,¹⁶⁷ Εὐκρατίδης,¹⁶⁸ Εὐπόλεμος,¹⁶⁹ Εὐπορία,¹⁷⁰ Εὐρυνα,¹⁷¹ Εὐτύχης,¹⁷² Εὐφραῖος,¹⁷³ Εὐφριλλος.¹⁷⁴

Ζειδυμαρχίς,¹⁷⁵ Ζωῖλος,¹⁷⁶ Ζώπυρος (2),¹⁷⁷ Ζώσιμος.¹⁷⁸

Ἠγησίνοσ (5),¹⁷⁹ Ἠγησίσκα,¹⁸⁰ Ἠδίστη (2),¹⁸¹ Ἠραῖς,¹⁸² Ἠρακλείδης (5),¹⁸³ Ἠράκλειτος,¹⁸⁴ Ἠρακλέων,¹⁸⁵ Ἠφαιστίων.¹⁸⁶
Heracleon,¹⁸⁷ C. Herenius.¹⁸⁸

Θεόδοτος (2),¹⁸⁹ Θετίμα,¹⁹⁰ Θησεύς (μυθολογικό),¹⁹¹ Θοίνιχος.¹⁹²

Ἴππόστρατος (2),¹⁹³ Ἴσοκράτης,¹⁹⁴ Ἴφεκράτης.¹⁹⁵

---

155. Μακαρόνας-Γιούρη, *ό.π.*, 124 *κ.ε.* 156. Χρυσοστόμου 2001, 172 *κ.ε.* Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74 και Petsas 1978, 73. 157. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 77. 158. Χρυσοστόμου 2001, 186 *κ.ε.* και Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72. 159. Σε ενεπίγραφη λίθινη πλίνθο, που βρέθηκε το 2007, σε εργασίες αποχωμάτωσης για την κατασκευή αποχετευτικού αγωγού, στην περιοχή της νέας εισόδου του αρχαιολογικού χώρου της Πέλλας, διασώζεται επιγραφή σε ένα στίχο, Ευαράτ-. 160. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 161. Petsas 1978, 69 *κ.ε.* Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 162. Ακαμάτης 2000, 34. 163. Ακαμάτης 2000, 34. 164. Ακαμάτης 2000, 35. 165. Ακαμάτης 2000, 35. 166. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73. 167. Χρυσοστόμου 1998, 374 *κ.ε.* 168. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 169. Βλ. σ. 127. 170. Χρυσοστόμου 1998, 374 *κ.ε.* 171. Ακαμάτη 1988, 56. 172. Βλ. σ. 143. 173. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 76. 174. Petsas 1978, 65. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 175. Petsas 1978, 66. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. 176. Βλ. σ. 150. 177. Ακαμάτη 1988, 58. Χρυσοστόμου 2001, 182 *κ.ε.* 178. Χρυσοστόμου 1998, 374 *κ.ε.* 179. Ακαμάτης 2000, 35, 36. 180. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Από την τοπογραφία και τα νεκροταφεία της Πέλλας», *ΑΕΜΘ* 6 (1992) 127 *κ.ε.* 181. Βλ. σ. 124. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74. Petsas 1978, 73. 182. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 75. 183. Βλ. σ. 139. Ακαμάτη 1988, 54. Χρυσοστόμου 2001, 191. Χρυσοστόμου 1998, 373. Petsas 1978, 62. Διαμαντούρου, *Πέλλα* I, 77. 184. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 185. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 75. 186. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 75. Εμ. Βουτυράς, «Ἠφαιστίων ἥρωσ», *Εγνατία* 2 (1990) 123 *κ.ε.* 187. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 17 (2003), 474. 188. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 189. Ακαμάτης 2000, 36, 37. 190. Voutiras, *ό.π.*, 8 *ό.π.* 191. Μακαρόνας-Γιούρη, *ό.π.*, 124 *κ.ε.* 192. Βλ. σ. 129. 193. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 72. Ακαμάτης 2000, 37. 194. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 75. 195. Ακαμάτη 1988, 55 *κ.ε.*

Καλλίας (3),¹⁹⁶ Καλλιμαχος (4),¹⁹⁷ Κερκίων,¹⁹⁸ Κηφισόδωρος,¹⁹⁹ Κλεῖνος,²⁰⁰ Κλεονίκη (2),²⁰¹ Κλεοπάτρα,²⁰² Κλεοφαντίς,²⁰³ Κλεώ,²⁰⁴ Κλέων,²⁰⁵ Κοσμία,²⁰⁶ Κρατερός,²⁰⁷ Κράτων,²⁰⁸ Κριτόλαος (2).²⁰⁹

Λάμιος,²¹⁰ Λεόννατος,²¹¹ Λέων,²¹² Λονγεῖνος,²¹³ Λύσανδρος (2),²¹⁴ Λυσικράτης (2),²¹⁵ Λυσιμαχίδης,²¹⁶ Λυσιμαχέας,²¹⁷ Λυσίμαχος,²¹⁸ Λυσίππος,²¹⁹ Λύσων.²²⁰
Leon.²²¹

Μαγέλιτος,²²² Μάγνης,²²³ Μάκαρτος,²²⁴ Μάκρων (δαίμων),²²⁵ Μάνης,²²⁶ Μαρσύας,²²⁷ Μαρκία,²²⁸ Μεγακλῆς²²⁹ (2), Μεγαλοκλῆς,²³⁰ Μελιννίχη,²³¹ Μέλισσα,²³² Μελιτακος,²³³ Μενέδημος,²³⁴ Μένης,²³⁵ Μηση,²³⁶ Μικίων (8),²³⁷ Μνησιστράτη,²³⁸ Μνασηνίκα,²³⁹ Μυρτώ,²⁴⁰ Μύρμηξ,²⁴¹ Μυρσίνη.²⁴²
Marcia.²⁴³

Ναυσίμαχος,²⁴⁴ Νέανδρος,²⁴⁵ Νεικώ,²⁴⁶ Νικάνωρ,²⁴⁷ Νικίας,²⁴⁸ Νικο[-],²⁴⁹ Νικό-

---

196. Petsas 1978, 72. Διαμαντούρου, Πέλλα, 74, 75. 197. Ακαμάτης 2000, 37, 38. 198. Διαμαντούρου, Πέλλα, 75. 199. Ακαμάτης 2000, 38. 200. Διαμαντούρου, Πέλλα, 73, 75. 201. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, ΑΕΜΘ 19 (2005), 391 κ.ε. 202. Διαμαντούρου, Πέλλα, 75. 203. Βλ. σ. 135. 204. Διαμαντούρου, Πέλλα, 75. 205. Χρυσοστόμου 1998, 360 κ.ε. 206. Βλ. σ. 141. 207. Petsas 1978, 62 κ.ε. 208. Petsas 1978, 62 κ.ε. 209. Ακαμάτης 2000, 38, 39. 210. Βλ. σ. 134. 211. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 212. Petsas 1978, 75. 213. Χρυσοστόμου 1998, 376 κ.ε. 214. Χρυσοστόμου 2001, 192 κ.ε. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 215. Βλ. σ. 139. Ακαμάτη 1988, 55 κ.ε. 216. Διαμαντούρου, Πέλλα, 70. 217. Χρυσοστόμου 1998, 360 κ.ε. 218. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 219. Ακαμάτης 2000, 39. 220. Petsas 1978, 69 κ.ε. Διαμαντούρου, Πέλλα, 74. 221. Petsas 1978, 75. 222. Ακαμάτη 1988, 60 κ.ε. 223. Petsas 1978, 62. 224. Petsas 1978, 69. 225. Voutiras, ό.π., 8 κ.ε. 226. Χρυσοστόμου 2001, 172 κ.ε. 227. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 228. Petsas 1978, 77. 229. Διαμαντούρου, Πέλλα, 74, 77. 230. Διαμαντούρου, Πέλλα, 74, 76. 231. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 232. Χρυσοστόμου 2001, 172 κ.ε. 233. Βλ. σ. 125. 234. Petsas 1978, 73. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 235. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 236. Βλ. σ. 146. 237. Ακαμάτης 2000, 39, 40. 238. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 239. Χρυσοστόμου 1998, 369 κ.ε. 240. Χρυσοστόμου 1998, 367 κ.ε. 241. Χρυσοστόμου 2001, 188 κ.ε. 242. Διαμαντούρου, Πέλλα, 80. 243. Petsas 1978, 77 κ.ε. Διαμαντούρου, Πέλλα, 80. 244. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 245. Petsas 1978, 73. Διαμαντούρου, Πέλλα, 74. 246. Χρυσοστόμου 1998, 373 κ.ε. 247. Βλ. σ. 143. 248. Ακαμάτης 2000, 41. 249. Ακαμάτης 2000, 41.

λαος,²⁵⁰ Νικόμαχος,²⁵¹ Νικοστράτη (4),²⁵² Νικόστρατος,²⁵³ Νίκων.²⁵⁴
Nonius.²⁵⁵

Ζάνθος²⁵⁶ (2), Ζεναρίστη,²⁵⁷ Ζενόφαντος.²⁵⁸

ἽΟνάσιμος,²⁵⁹ ἽΟφέλλας.²⁶⁰

Πάμφιλος (3),²⁶¹ Παντιάδης,²⁶² Παράμονος,²⁶³ Παρμενίσκος (5),²⁶⁴ Πausανίας,²⁶⁵
Περίανδρος,²⁶⁶ Πεισαῖος,²⁶⁷ Πίθων,²⁶⁸ Πισίστρατος,²⁶⁹ Πίστη²⁷⁰ Πλαγ-
γών,²⁷¹ Πολεμ[-],²⁷² Πολέμων,²⁷³ Πολυνείκης,²⁷⁴ Πονσία,²⁷⁵ Ποσειδιππος
(4),²⁷⁶ Ποτάμων,²⁷⁷ Πυθαγόρας, -ης,²⁷⁸ Πύθων (2),²⁷⁹ Πυθ[-],²⁸⁰ Πυλά-
δης,²⁸¹ Πυλάμαχος.²⁸²
Publius.²⁸³

Ροίμιος.²⁸⁴

Σάδοκος,²⁸⁵ Σειλνήνος,²⁸⁶ Σιμίς,²⁸⁷ Σίρρας,²⁸⁸ Σπεδία,²⁸⁹ Σπέδιος,²⁹⁰ Στησιμέ-

---

250. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 251. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, ΑΕΜΘ 19 (2005), 391 κ.ε. 252. Βλ. υποσ. 98. Χρυσοστόμου 2001, 181. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, ΑΕΜΘ 19 (2005), 391 κ.ε. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 253. Ακαμάτης 2000, 41. 254. Petsas 1978, 62. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 255. Διαμαντούρου, Πέλλα, 80. 256. Ακαμάτης, Αμητός, 1987, 13 κ.ε. Διαμαντούρου, Πέλλα, 73. 257. Χρυσοστόμου 1998, 365 κ.ε. 258. Διαμαντούρου, Πέλλα, 74. 259. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 260. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 261. Ακαμάτης 2000, 41, 42. 262. Διαμαντούρου, Πέλλα, 78. 263. Ακαμάτης 2000, 42. 264. Ακαμάτης 2000, 42, 43. 265. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 266. Διαμαντούρου, Πέλλα, 76. 267. Διαμαντούρου, Πέλλα, 72. 268. Χρυσοστόμου 1998, 369 κ.ε. 269. Βλ. σ. 135. 270. Χρυσοστόμου 1998, 374 κ.ε. 271. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 272. Χρυσοστόμου 1998, 356 κ.ε. 273. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 274. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 275. Διαμαντούρου, Πέλλα, 80. 276. Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Από τα νεκροταφεία της Πέλλας», ΑΕΜΘ 3, 1989, 95. Η ίδια, «Ανατολικό νεκροταφείο Πέλλας. Ανασκαφή 1989», ΑΔ 44-46. 1989-1991, Μελ., 80. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. Ακαμάτης 2000, 43. 277. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 278. Ακαμάτη 1988, 52 κ.ε. 279. Βλ. σ. 137. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, ΑΕΜΘ 19 (2005), 391 κ.ε. 280. Διαμαντούρου, Πέλλα, 72. 281. Petsas 1978, 78, 79. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 282. Διαμαντούρου, Πέλλα, 78. 283. Petsas 1978, 77. 284. Ακαμάτης 2000, 44. 285. Διαμαντούρου, Πέλλα, 78. 286. Διαμαντούρου, Πέλλα, 77. 287. Διαμαντούρου, Πέλλα, 78. 288. Χρυσοστόμου 1998, 373 κ.ε. 289. Διαμαντούρου, Πέλλα, 80. 290. Διαμαντούρου, Πέλλα, 80.

νης,²⁹¹ Στι[-],²⁹² Στρατ[-],²⁹³ Στρατονίκη,²⁹⁴ Σύνεσις,²⁹⁵ Σωπάτρα,²⁹⁶
Σώπατρος,²⁹⁷ Σωσίας,²⁹⁸ Σωσιγένης,²⁹⁹ Σωσίων (2),³⁰⁰ Σωστράτη,³⁰¹
Σώπιμος.³⁰²

M. Septimius,³⁰³ Sulpicus.³⁰⁴

Τιμαίνετος (3),³⁰⁵ Τίμαιος,³⁰⁶ Τίμανδρος (αδημ.), Τιμάνθης,³⁰⁷ Τιμοκλῆς.³⁰⁸
L. Titucius.³⁰⁹

Φανόκριτος,³¹⁰ Φανόλαος (3)³¹¹ Φανίας,³¹² Φικτώριος,³¹³ Φίλα,³¹⁴ Φίλαγρος,³¹⁵
Φίλιππος (3, κ.ά.),³¹⁶ Φιλίσκος,³¹⁷ Φιλόδημος,³¹⁸ Φιλοξένα,³¹⁹ Φίλων,³²⁰
Φόρβας (μυθολογικό).³²¹
C. Fictorius,³²² Fulvia.³²³

Χαιρίων.³²⁴

---

291. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 75. 292. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 75. 293. Χρυσοστόμου 2001, 180 κ.ε. 294. Βλ. σ. 137. 295. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 296. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 297. Ακαμάτης 2000, 44. 298. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 299. Βλ. σ. 129. 300. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 73, 75. 301. Χρυσοστόμου 2001, 179 κ.ε. 302. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 76. 303. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 80. 304. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 80. 305. Ακαμάτης 2000, 44. 306. Βλ. σ. 127. 307. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 308. Χρυσοστόμου 1998, 367 κ.ε. 309. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 80. 310. Petsas 1978, 65. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 311. Ακαμάτης 2000, 44, 45. 312. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 78. 313. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 17, 2003, 473. 314. Em. Voutiras, *ό.π.*, 8 κ.ε. 315. Χρυσοστόμου 1998, 373 κ.ε. 316. Χρυσοστόμου 1998, 356 κ.ε. (ιστορικό πρόσωπο). Petsas 1978, 74. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 71, 78. 317. Petsas 1978, 66 κ.ε. 318. Χρυσοστόμου 2001, 192 κ.ε. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 76. 319. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 3 (1989) 95. Η ίδια, *ΑΔ* 44-46 (1989-1991) Μελ., 84. 320. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 321. Μακαρόνας-Γιούρη, *ό.π.*, 124 κ.ε. 322. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, *ΑΕΜΘ* 17 (2003) 473 κ.ε. 323. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 79. 324. Χρυσοστόμου 2001, 185 κ.ε. Petsas 1978, 73. Διαμαντούρου, *Πέλλα*, 74.

Περίληψη

Η παρουσίαση 16 νέων επιτύμβιων στηλών της Πέλλας αποτελεί μια συμβολή στη μελέτη της μορφής των επιτάφιων σημάτων της πρωτεύουσας των Μακεδόνων, ταυτόχρονα όμως διευρύνει τις γνώσεις μας για τα ανθρωπωνύμια της Πέλλας και προσφέρει συμπληρωματικά στοιχεία για τη συχνότητα της παρουσίας τους στις ως σήμερα γνωστές επιγραφές.

Η αρχιτεκτονική μορφή των επιτύμβιων στηλών της Πέλλας χαρακτηρίζεται από μια ποικιλομορφία, ανάλογη με αυτήν των γνωστών επιτάφιων σημάτων του ελληνικού χώρου, χωρίς να διαπιστώνεται συστηματικός μορφής και εποχής κατασκευής.

Ο μεγαλύτερος αριθμός των επιτύμβιων στηλών της Πέλλας έχει αετωματική επίστεψη με ελεύθερο συνήθως αέτωμα, που διαμορφώνεται με ανάγλυφες ταινίες και σχηματοποιημένα ακρωτήρια. Η παρουσία σχηματοποιημένων ακροκεράμων στα επαέτια γείσα δεν είναι συχνή και μόνον στο 1/3 περίπου των στηλών με αετωματική επίστεψη το αέτωμα είναι εγγεγραμμένο σε ορθογώνια πλάκα πάνω στην οποία προβάλλει ανάγλυφα. Αρκετές είναι και οι στήλες με οριζόντια επίστεψη, που διαμορφώνεται συνήθως με κυρτό κυμάτιο και ταινία, ενώ ο αριθμός των στηλών με μορφή ναΐσκου ή πεσσού είναι περιορισμένος. Σχετικά περιορισμένες είναι και οι στήλες με ανάγλυφη διακόσμηση, αλλά και με ανθεμωτή επίστεψη. Αυτό, αν δεν είναι συμπτωματικό, οφείλεται πιθανότατα στο μεγαλύτερο κόστος και χρόνο επεξεργασίας αυτών των στηλών. Λίγα είναι και τα παραδείγματα των στηλών με δυο ανάγλυφους ρόδακες στην κύρια όψη και μόνον μια περίπτωση υπάρχει ενεπίγραφου βωμού.

Οι επιτύμβιες στήλες διακοσμούνται χρωματικά με ταινίες και ιωνικό συνήθως κυμάτιο στα κυρτά κυμάτια των επιστέψεων, ενώ σπάνια διασώζεται η γραπτή διακόσμηση των τυμπάνων και των ακρωτηρίων. Τέλος, πρέπει να επιστημανθεί η επαναχρησιμοποίηση αρκετών στηλών, όπως δείχνει η χάραξη επιγραφών διαφορετικών χρονολογικών φάσεων, αλλά και η επεξεργασία των πίσω όψεων αρκετών στηλών για επαναχρησιμοποίηση.

Στις επιτύμβιες στήλες με οριζόντια επίστεψη, που παρουσιάζονται, υπάρχουν οι εξής επιγραφές:

‘Ηδίστη/’Αγάθωνος/μήτηρ (β’ μισό 4ου αι. π.Χ. ή τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.), ‘Αδέα/Μελιτάκου (μέσα ή γ’ τέταρτο 4ου αι. π.Χ.), Εὐπόλεμος/Τιμαίου/Θαυμακός (α’ μισό 3ου αι. π.Χ.), Σωσιγένης/Θοινίχου (β’ μισό 2ου αι. μ.Χ.).

Στις επιτύμβιες στήλες με αετωματική επίστεψη οι επιγραφές είναι οι εξής: Δόλων χρησ/τός (β’ μισό 4ου αι. π.Χ.), Λάμιος/’Αγρων[ος]/Φε[ραῖος] (μέσα 4ου αι. π.Χ.), Κλεοφάντης/Πισιστράτου (β’ μισό 4ου αι. π.Χ.), Στρατο/νίκη Πύθ/[ω]νος γυ/νή (α’ μισό 3ου αι. π.Χ.), Λυσικράτης/’Ηρακλείδου (μέσα 3ου αι. π.Χ.), Κοσμία Ε... (μέσα 3ου αι. π.Χ.), Εὐτύχις (ή -ις)/Νικάνορος/ἥρωι (τέλος 2ου – αρχές 1ου αι. π.Χ.), Μηση (μέσα 3ου αι. π.Χ.)... της/...ου (μέσα 3ου αι. π.Χ.). Στη στήλη με μορφή ναΐσκου υπάρχει η επιγραφή, Ζωῖλος Μα[.]ο[υ] (τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.) και στην πεσσόμορφη στήλη η επιγραφή, [......]σ[...]/Διο[υ]σοδώρου (τελευταίο τέταρτο 4ου αι. π.Χ.).

Εξετάζεται, ακόμα, μια στήλη με ανθεμωτή επίστεψη, του β' μισού του 4ου αι. π.Χ., που παραπέμπει στις επιστέψεις των αττικών στηλών του 4ου αι. π.Χ., με χαρακτηριστικά στοιχεία το τρισδιάστατο της σύνθεσης, την πλαστική απόδοση των όγκων και την λειτουργική σχέση των επιμέρους φυτικών στοιχείων. Η παρουσία σειρήνων στη φυτική σύνθεση, που για πρώτη φορά παρουσιάζεται σε ταφικό μνημείο της Μακεδονίας, όπως και άλλων δαιμονικών, αλλά και θείων και μυθολογικών μορφών στα μνημεία, από το τέλος του 5ου αι. π.Χ. και κυρίως στον 4ο αι. π.Χ., έχει σχετισθεί με τη λατρεία των θεών της βλάστησης, αλλά και την πίστη στη μεταθανάτια ζωή.

Στο τέλος της μελέτης παρατίθεται κατάλογος με τα ανθρωπωνύμια, που μαρτυρούνται στις γνωστές ως σήμερα επιγραφές της Πέλλας.

Συνομογραφίες

- Ακαμάτη 1988 Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Νέες επιγραφές της Πέλλας», *Μακεδονικά* 26 (1987-88) 55 κ.ε.
- Ακαμάτη 1998 Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Ανάγλυφη επιτύμβια στήλη από το ανατολικό νεκροταφείο της Πέλλας», *ΑΔ* 53 (1998) Μελ., 257 κ.ε.
- Ακαμάτη 2001 Μ. Λιλιμπάκη-Ακαμάτη, «Η στήλη της δεξίωσης από την Πέλλα» *Αγαλμα*. Μελέτες για την αρχαία πλαστική προς τιμήν του Γ. Δεσπίνη, (Θεσσαλονίκη 2001)
- Ακαμάτης 2000 Ι. Μ. Ακαμάτης, *Ενσφράγιστες λαβές αμφορέων από την Αγορά της Πέλλας*, (Αθήνα 2000)
- Couilloud 1974 Th. Couilloud, *Les monuments funéraires de Rhénée*, Exploration archéologique de Délos, fasc. XXX, (Paris 1974)
- Γουναροπούλου-Χατζόπουλος, *EKM* Δ. Γουναροπούλου – Μ. Χατζόπουλος, *Έπιγραφές Κάτω Μακεδονίας, Α'*, *Έπιγραφές Βέροιας*, (Αθήνα 1998)
- Διαμαντούρου, Πέλλα Διαμαντούρου Δ. Παπακωνσταντίνου, *Πέλλα Ι, Ίστορική έπισκόπησης και μαρτυρίες*, (Αθήνα 1971)
- LGPN I, IIIA, IIIB P. M. Frazer – E. Matthews, *A Lexicon of Greek Personal Names*, I, (Oxford 1987), IIIA (1997), IIIB (2000)
- LGPN II M. J. Osborne – S. G. Byrne, *A Lexicon of Greek Personal Names*, II, Attica, (Oxford 1994)
- Hatzopoulos – Loukopoulou 1989 M. Hatzopoulos – L. Loukopoulou, *Morrylos. Cite de la Crestonie*, («Μελετήματα» 7, Αθήνα 1989).
- Hatzopoulos – Loukopoulou 1992 M. Hatzopoulos – L. Loukopoulou, *Recherches sur les marches orientales des Téménides*, I, II, («Μελετήματα» 11, Αθήνα 1992, 1996)
- Hatzopoulos 1996 M. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings*, I, II («Μελετήματα» 22, Αθήνα 1996)
- Petsas 1978 Ph. Petsas, «A Few Examples of Epigraphy from Pella», *Alexander the Great's Capital*, (Thessaloniki 1978), 69 κ.ε.
- Petsas κ.ά. 2000 Ph. Petsas – M. Hatzopoulos – L. Gounaropoulou, P. Paschidis, *In-*

- scriptions du sanctuaire de la mère des dieux autochtone de Leukopetra Macedoine*, («Μελετήματα» 28, Αθήνα 2000)
- Ριζάκης – Τουράτσογλου, *EAM* (Αθήνα 1985) Θ. Ριζάκης – Γ. Τουράτσογλου, *Ἐπιγραφές ἹΑνω Μακεδονίας*, Σαατσόγλου 1984 Χρ. Σαατσόγλου-Παλιαδέλη, *Τα επιτάφια μνημεία από τη Μεγάλη Τούμπα της Βεργίνας*, (Θεσσαλονίκη 1984)
- Tatakis 1988 Α. Tatakis, *Ancient Beroea, Prosopography and Society*, («Μελετήματα» 8, Αθήνα 1988)
- Tatakis 1994 Α. Tatakis, *Macedonian Edessa. Prosopography and Onomastikon*, («Μελετήματα» 18, Αθήνα 1994)
- Tatakis 1998 Α. Tatakis, *Macedonians abroad, A Contribution to the Prosopography of ancient Macedonia*, («Μελετήματα» 26, Αθήνα 1998)
- Χρυσοστόμου 1998 Π. Χρυσοστόμου, «Νέες επιγραφές από την Πέλλα και την περιοχή της», *Μνείας Χάρις*, τόμος στη μνήμη Μ. Σιγανίδου, (Θεσσαλονίκη 1998), 355 κ.ε.
- Χρυσοστόμου 2001 Π. Χρυσοστόμου, «Παρατηρήσεις σε παλαιές και νέες επιγραφές από την Κ. Μακεδονία», *Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο Επιγραφικής*, (Θεσσαλονίκη 2001) 171 κ.ε.